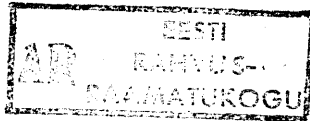

Spetsiaalne fond

EESTI KIRJANDUS

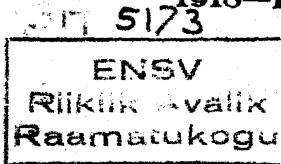
EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND: J. AAVIK, M. J. EISEN, V. GRÜNTAL,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, A. KITZBERG,
J. KÖPP, J. LUIGA, J. TÖNISSON

TEGEV TOIMETAJA **J. W. WESKI**

KOLMASTEISTKÜMNES AASTAKÄIK

1918—1919

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1918

XIII AASTAKÄIK

№ 5—6

Ohvrivakad.

2

Mõne korra kanti Tõnni vakk lautagi, kui loomadele taheti iseäralikku õnnistust saada ehk mõnda tõbe eemale saata. Laudas süüdati vaka ümber küünlad põlema. Lauda lävele yalati Tõnni auks keedetud liha leent, öeldes: „Tõnn isake, Tõnn emake, ära vaeva meie loomi, olgu sarvekesed ülespidi, sõrakesed alaspidi, sündimine õieti!“ Peale selle valati leent igale teele ja rajale maja ümber.

Vändras viidi mõnes kohas söögilaudki lauta, pandi Tõnni vakk peale, ümberringi road, taha otsa õllekann. Küünlaga käidi iga looma juures ja paluti: „Oh sa püha Tõnnike, õnnista meie leivakanikat, õnnista meie liharaasukest, õnnista meie õllemärjukest!“ Küünlaga kõrvetati peale selle looma karvu, et loomad alati terved oleksid. Selle järele pandi küünal looma selga ja üteldi: „Sõrakesed alaspidi, sarvekesed ülespidi!“ (Weske, Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamat 1879, l. 39). Teises kohas tehti Vändras J. Lille teadmist mööda nõnda: Peremees ehk perenaine viis õhtul suure molli ehk küna kesk lauta, pani iga looma jaoks kolm kamalutäit kaeru sisse, tilgutas iga kaeraosa peale kolm tilka õlut ja laskis selle peale loomad paari-kaupa sööma. Veiste sööma ajal hüppas peremees ehk perenaine veise lõa otsas ja hüüdis ise: „Tere, tere, sa püha Tõnnike! Oled sa mind selle aja üles pidanud, siis pea see aasta veel!“ (Rohtaias lahke vanakeste seas, l. 66).

Võrumaal, kus Tõnis Tinnuse (Tinni) nime all esineb, lauldi tõnisepäeval Tõnnile, Tinnusele, iseäralik laul:

„Tiitu, tiitu Tinnusselle,
Tinnussel oli tõine naine,
Moori musta kerikun,
Kerikun oli kellatorni,
Lunder, tunder lootsikuhe,
Lootsikun oli lepest metsa.

Kes sääi metsan kõndimaie?
Harakaid vai varesseid?
Tütere ni suuri sõlgi,
Leevo liina palli pääl,
Madalide matjo pääl.“

Peale tõnisepäeva ja jüripäeva peeti Vändras 19. aasta-saja esimese pooleni veel mihklipäeval Tõnni auks pidu niisamasuguste tempudega, nagu eelpool kirjeldatud.

Tõnni vakal ei käidud mitte ainult ohverdamas, vaid sellelt paluti abigi. Mindi teele, käidi Tõnni vakal Tõnnilt abi ja õnnistust palumas: „Ma lähen teele, Tõnnike, hoia ja kaitse mind kõige häda ja kahju eest!“ O. Schantzi teadmise järele käinud Tõstamaa mehed varguselegi minnes Tõnni abi palumas, et Tõnn laseks ettevõtte korda minna ja vargaid kaitseks kinnivõtjate eest.

Tõnisepäeval pidi majarahvas täielikku püha pidama. Ei tohtud kedrata, õmmelda ega paigata; muidu kärvasid suvel sead, lambad. Suuremate tööde tegemise peale polnud mõteldagi. Ainult maja võis koristada, toitu keeta, loomi sööta. Suurematest töödest arvati õnnetust nende tegijale tulevat.

A. Kivi teadmise järele peeti Virus jüripäevalgi Tõnni vaka pidu. Igal jüripäeval käis pererahvas aidas Tõnnist iseäranis teretamas: „Tere, õnnis Tõnnis! Tere, õnnis Tõnnis!“ Aida ukсед seisid kogu päeva lahti, igaüks võis aita minna Tõnnist teretama.

Tähtsamatel ettevõtetel käidi ikka Tõnni vakalt nõu küsimas. „Tõnnike, mis sa arvad sellest?“ küsiti Tõnnilt. Küsimise järele kuulati hoolsalt, kas kuskilt mingisugust häälitsemist ei kuulu. Vaikus tähendas Tõnni rahulolemist. Kuuldi aga küsimise peale mingisugust häält, peeti seda Tõnni keeluks ehk hoiatuseks. Perenaised küsisid sügisel loomade kohta otsust, kas seda ehk teist looma elusse jätta. Tihti käis perenaine iga looma juures küsides: „Tõnnike, kas lubad selle mulle?“ Ei kuulnud kahinat ega mingisugust häält, mõistis perenaine, et Tõnn ettepanekuga rahul ja loom võib üle talve jääda. Kuulis perenaine kahinat ehk mingisuguse looma häält, pidas ta seda Tõnni vastuseks: „Tapa loom, anna osa Tõnnile!“ Rahva seas valitses arvamine, et kui perenaine niisugust looma ei tahtnud tappa, talve jooksul loomale mingisugust viga juhtus ehk loom kärvas.

Hilisemal ajal langesid hariduse väljalagunemisel Tõnni vakk ja ta austajad ikka enam põlgtuse alla ja vakka hakati „tondi vakaks“ hüüdma, kusjuures tont saadanaga ühe järje peale katsuti seada. Vennaste kogudus nimetas vakka iseäranis hea meelega niisuguse nimega. Tõnni vaka austajad pidid siis tondi ehk koguni saadana teenijad olema, Vändra küünal pimeduse väljalaotajaks saama.

Tavalisesti nimetatakse õpetajat K. Körberit Vändra Tõnni vakkade hävitajaks. Ma ei taha salata, et õp. K. Körber Tõnni vakkade vasta sõda pidanud, kuid enam Körberist hävitas neid Vändra opmann Roos. Ei hävitanud sellepärast, et mees oleks püüdnud ebausujälgi kaotada, vaid palju enam, et rahvast pahandada, kiusata. Roos oskas peaaegu viimse kui Tõnni vaka välja nuuskida. Niisama vähe kui inimene muiste koerakoonlase eest, jäi Tõnni vakk Roosi eest peitu. Körber pidas enam suusõnalist sõda, aga see sõda avaldas kasinat mõju. — Viimne Tõnn oli Kristjani talus; see hävitati 1873.

Mihkli kihelkonnas Pikavere külas viidi küla keskel kivivarele tõnnipäeval veel 1792. a. ohvrid. Kas seal isearalik Tõnni vakk oli, jääb küsitavaks.

Alistes olid Tõnnise vakad 19 aastasaja algusel veel tarvitusel, aastasaja keskel aga ju täiesti kolikambris, aida peale ehk mujale heidetud, ilma et keegi neisse enam andi oleks viinud.

Uku vaka ja Tõnni vaka sugulus.

Uku vakk on ammu hävinud, Tõnni vakk ennast kauemini alal hoidnud, rohkem mälestusi järele jätnud. Võrreldes üht kui teist vakka peame tunnistama, et mõlemad üheks kokku sulavad. Alguses tarvitasid esivanemad ainult Uku vakka. Rooma preestrid ja mungad tõrjusid Uku teenistuse paganuse märgina eemale, Antoniuse teenistust asemele pannes. Pärnu ja Viljandi vahel muutus Uku vakk preestrite, munkade mõjul Tõnni vakaks. Tõnn esineb siin nimelt põllutöö ja karja edendajana, sigade kaitsjana; muude ettevõtete edendamine jääb talle kõrvaliseks asjaks.

Rahva suust on teateid saadud, et rahvas Tõnni varemalt eestlaste esivanemaks pidanud. Niisugune väide seisab savistel jalgadel. Ma ei taha sellega ütelda, nagu ei oleks rahvas iialgi säärast väidet avaldanud. Kui rahvas vanasti niisugust ütlust kuulis, Tõnn olla meie esivanem, kuulis ta seda munkadelt. Mungad võisid täie õigusega Tõnni = Antoniust oma esivanemaks tunnistada. Eesti sügu munkadelt kuulis rahvas niisuguse ütluse. Munkade eeskujul hakkas rahvas Tõnni niisama esivanemaks hüüdma, ilma et tal selleks mingisugust põhjust oleks olnud. Seda viisi tekkis rahva sekka arvamine, nagu tuleks Tõnni eestlaste esivanemaks pidada, kuna ta ainult munkade esivanem esineb. Ennemini oleksid võinud endise põlve inimesed Ukut oma esivanemaks nimetada.

A. Põrk tahaks Tõnnist Tooni teha, oletades, et esiotsa vakk surnutele ohvriannete vastuvõtmiseks määratud, seega alguses Tõnni vaka asemel Toone vakka tarvitati („Postimees“ 1903, nr. 90, 99). A. Põrki põhjalik harutus Tõnni kohta on kõigiti tähelepanemise väärt, kuid Tõnni algupära küsimuses on mul võimata temaga ühineda. Tõnni nimi tekkis igatahes Antoniusest, Tõnnisest, vaielgu ka A. Põrk selle vasta.

Ma ei taha salata, et Tõnni vaka ohverdamise ja teenimise kommetes palju ühist surnute teenimise kommetega leidub, aga pean teiselt poolt toonitama, et võimata on Tõnni vakka Uku vakast lahutada. Läheksime liig kaugemale, Uku vakkagi „surnute vakaks“ tehes, s. o. seletades, et Uku vaka ohvrid Ukule ei kuulu, vaid surnutele. Seega salgaksime osa Uku jõust ja tähtsusest.

Nimedesse jäi Uku edasi elama, kuna Tõnn vakad ja vakkadesse ohverdamise Ukult riisus, õigemini ütelda, ise Uku asemele astus ja ühtlasi laiemale mõistele maad andes esivanemaid enese varju alla võttis. Tõnni vakk ühendab eneses Uku kui ka surnute austamist. Täiesti savistele jalgadele toetab väide, nagu ei ole Antoniusest võinud Tõnn tekkida.

Ei või nimetamata jätta, et niipalju kui praegu teada, mõnes kohas niihästi Uku kui Tõnni vakad puudusid. Sellegi pärast ohverdati majades ometi, kus ühte, kus teise paika. Tuttav on hingedele toidu viimine laudile ehk toa peale. Sinnasamasse kanti ka ohvrid tulihändadele, kui nimelt viimseid majas asus. Niisuguste ohvrisaajate kohta käib ehk ka Kelchi märkus: Olen neid tunnud, kellel majas kohad, kuhu nad kõiki keedetud roogasid panevad, nii ka piima ja õlut (Lief. Geschichte, I. 29). Olgu tähendatud, et mitmes talus õlut, vahel ka piima toa nurka ehk isegi ahju taha natuke maha valati, ohvriks majahoidjatele, hoonehaldjatele. Sagedasti viidi kahja loomalauta ja kallati nurka maha; mitmeid ohvrianda kaevati siin ja seal lauta sõnnikusse. Väike-Maarjas pritsis perenaine — teisal peremees — kadripäeval loomalauta õllega ja niisama loomi endidki.

Koldessegi pandi mune, soola, herneid, ube, koguni rahagi. Kolde tuhk kanti aeda ehk koplisse hunikusse. Kolde ohvrist loodeti abi ja kaitset tulekahju vastu, aga ka muidu head käekäiku majarahvale. Kus Uku ehk Tõnni vakk puudus, täitis majas kolle, toanurk, ahjutagune ja laudi nende aset. Uku ja Tõnni vakas omandasid ohvri pani-paigad enestele altarisarnase kindla kuju. Ühed kui teised vakad esitavad koduste altarite arenemise algidusid.

M. J. Eisen.

Laiuse.

Laiuse kihelkonna eestikeelse nime vasta tahaks keegi vaevalt vaielda. Iseküsimus ometi, kas Laiust alati Laiuseks hüütud. Mina vähemalt ei jaksa seda uskuda, juba sellepärast mitte, et Eestis abstraktsed kohanimed puuduvad. Eestlane ei nimetanud vähemalt varemajal kohta ilialgi Pikkuse, Kõrguse, Kadeduse, Armastuse jne. kohaks, vaid kui tarvidus niisuguste nimede andmisel esines, tarvitati enamasti ikka omadusesõna. Harukorral puutume ometi nimedega nagu Valuoja, Hirmuallikas jne. kokku. Igatahes raske uskuda, et esivanemad abstraktset nime Laiuse alguses tarvitanud.

Laiuse nime vasta kõnelevad omast kohast ka vanad dokumendid. Esimest korda leidsin Laiuse nime 1406. aastal, mil juba Laiuse lossist kõneldakse: „to Laeghis up dem slote“ (Bruiningk - Busch, Livländische Güterurkunden, 165). Nimetatud dokumendist selgub, et 1406. a. Laiuse loss juba oli olemas. Seega ei sobi Stryki väide, et ordumeister Sifert Lander von Spanheim selle lossi ja ühtlasi ka kiriku 1493 ehitanud. Lossi ehitus igatahes ulatab kauge-
masse aega tagasi (Beiträge zur Geschichte der Rittergüter Livlands). Spanheim sai juba 1418 ordumeistriks ja pidas seda ametit ainult mõne aasta. 1408. a. kirjutatakse „to Lacghis (G. Urk. 169). Muidu nimed ühte moodi kirjutatud, kuid esimesel puhul leidub nimes e, teisel c, Laeghis ja Lacghis. Võimalik, et nime kirjutaja kas e c moodi ehk c e moodi kirjutas, nõnda et kirjutuseviisi vahe tekkis. Kuid nime kirjutamise viis muutub järgmiselgi ajajärgul. 1472 kirjutatakse juba „tho Laiiges“ (G. Urk. 486), 1512 Layges (Briefflade I, 724) ja kaks aastat hiljemini „Laggesz“ (G. U. 504), 1493 aga koguni „Leyges“ (G. U. 616). Paar korda leiame nime Lagges, Laggesz, kuid siis jääb hämaraks, kas see nimi praegust Laiust tähendab. Näituseks ordumeister Borch annab R. Vettele 1478 „Pockszar bie Lagges“ laenuks (G. U. 526). Siin ei või kindlalt määrata, kas see Lagges Laiust või kohta Helme kihelkonnas tähendab. On ju Helme Kärstnas Lagesoo olemas ja see nimi on ennast meie päevini sel kujul alal hoidnud. Niisama raske on otsustada, kust 1464 nimetatud „Laggesz land“ tuleb otsida, kas Laiuselt või mujalt (G. Urk. 418).

Hilisemal ajal saame selgemaid teateid Laiuse kohta. 1630 kirjutatakse: Im Gebiet „Layso belegen wüsten Gudts Cubbelitz“ (G. U. 328). Koht kannab siin siis Laisoo nime. 1642 kirjutavad visitatsiooniprotokollid juba

Lays, 1647 ja 1650 Laysz ja 1680 Lais, nagu sest ajast peale sakslased meie päivini nime kirjutavad.

Kudas eestlased vanemal ajal kohta nimetanud, selle kohta puuduvad teated. Niipalju ometi selge, et eestlastel ja sakslastel Laiuse nimetamiseks vanemal ajal ühine nimi olnud, kuid seda ühist nime ei ole sakslased õieti osanud kirja panna; selle kirjapanek tuletab Möha nime kirja-paneku teisendid meele. 18. aastasajal esineb Saksa keeles alati Lais ja Eesti keeles Laiusse, nii ka Hupeli Topographische Nachrichten 1774.

Lais ja Laiuse vanemate kohanime kirjutuseteisenditega võrreldes paistab varsti silma, et praegused nimed endistest märksa erinevad. Missugusest nimest on praegused nimevormid välja kasvanud? Tähele tulevad panna sõnakujud Laeghis, Laiiges, Lagges, Leiges, Loiso. Iga kirjutuseteisendi lõpul esineb s, üks kord aga ka so. Tuleb meeles pidada, et Saksa dokumentides Eesti kohanimede kujutusel väga sagedasti lõpu täishäälik ära jäetakse; näituseks Loobu = Loop, Sagadi = Saggad, Tohise = Tois, Viiratsi = Wiratz, Soosaare = Sosaar jne. Oletan, et Laiuse nimega sakslased niisama teinud. Minu arvates on selle nime õige lõpp ennast 1630 dokumendis alal hoidnud, Layso = Laisoo. Muis saksakeelsetes nimekujudes on o ära jäetud kui ilmaaegne Eesti nime lõpp ja ainult s kirjutatud. Küsimus nüüd: missugune see soo olnud, kas lage soo või lai soo? Vanemad dokumendid näikse nagu Lagesoo poolt rääkivat, hilisemad Laisoo poolt. Kui meil lageda sõnaga oleks tegemist, peaksime ehk sõna tüvest d otsima. Me puutume palju enam g-ga kokku. Ühis-Soome gj-st kõneldes võtab prof. E. N. Setälä „lai“ sõna harutusele ja näitab selle Tartu murde vanemat kuju lajga (Yhteissuomalaisten Klusiilien historia, 107). Dr. L. Ketunen seletab yi > vokaali + i ühendusel tekkinud sõnu, nende seas lai gen. laia (= laia) (Viron kielen äänehistoria, 117). Setu keeles tarvitatakse veel meie päivil „lagja“ = lai tähenduses. Endine g-sarnane häälik oleks sõnast välja langenud, õigemini järgmise i-ga ühte sulanud. Seda viisi tekkis nimest Lagisoo — Laisoo.

Lähedat sood meele tuletades on Laisoo nimetus Laiusele täiesti kohane. Laisoo väanasid eestlased aja jooksul Laiuseks, kuna sakslased Laisood oma nimega enam meele tuletavad, ainult o-d nime lõpult ära heites.

Kuna vanades dokumentides loss „Laiuse“ nime all esineb, kannab kihelkond teist nime. See kihelkonnagi nimi tunneb hulga teisendid. Güterurkunden loevad näi-

tuseks järgmised sõnakujud üles: Womel, Woymel, Wemel; mujal isegi Woymal ja Waimel. See nimi tuletab teist samasugust sõna meele. Maarja-Magdaleena kihelkonnast leiame Kasservomes, Kassivomes (G. U. 214, 488, 534, 579). Ka Puhja kihelkonnas tuntakse vanemal ajal küla „Womel“ (G. U. 202 aastal 1418; 571; 641). Siitki leiame ju palju sood. — Viru-Jaagupis nimetatakse 1621 „Taghvoms“ küla = Tagavoome (Brieflade II, 346). Viru-Jaagupi kohanimede hulgast ei leia ma praegusel ajal enam seda nime meeletuletavat küla. 1629 kirjutatakse „Kurvomes“ (Kurevoome) külast. Kus see Kurevoome olemas, ei selgu kirjast (Brieflade II, 409). 1347 nimetatakse Karivomes (Briefl. I, 49) ja 1389 Rannyvomes ja 1456 Mevomel (= Mäevoomela) Raplas (Briefl. I, 228) ja 1467 Konighavumus (= Kuninga —) (Briefl. I, 268).

Mujalgi esineb vanus kirjus tihti vuomes, voma jne. Meie ajal võõraks jäänud, küll aga Soomes veel tarvitatud sõna vuoma tähendab Renvalli leksikoni järele = neva, suo = nõva, sood, Lönnoti järele stort, vidsträckt kärr = suurt, laialdast sood; kärrflacka, moras = soolagedikku, nõva, raba. Laiuse kihelkonna vana nimi Womel, Womele jne. on igatahes sõnast voomes, vooma = soo, raba tuletatud. Nime lõpp -el näikse sinnapoole juhatavat, nagu oleks meil siin lõpuga -la tegemist. Palju -la lõpuga kohanimesid on sakslased -el, -l lõpulisteks moondanud. Lõpp -la tahab tavaliselt kohta kätte tähendada. Eestlased hüüdsid Laiuse kihelkonda selle järele vanasti vististi Voomela ehk Voomala kihelkonnaks. Voomela, Voomala tähendab aga umbes sedasama, mis praegune Laiuse, sood, mille laiust nimi ei katsu ära määrata. Sedaviisi läheb Laiuse kihelkonna vanaaegne nimi Voomela kihelkonna praeguse nimega Laiuse tähenduse poolest peaaegu üsna ühte. Nimekujud Woymal ja Waimel tulevad lihtsalt vääneteks arvata. Muidu tuletab Woomes veel elavalt Liber census Daniae maakonna-nime U o m e n t a k a meele. Selle nime seletusega on palju pead murtud. Vanal ajal kirjutati v asemel enamasti u. Paneme nüüd tähendatud nimessegi U asemel V, saame Voomentaka, niisama nagu teisel Saintaka = Soontaga. Voomentaga ja Soontaga ühinevad seega niisama oma nime tähenduse poolest.

M. J. Eisen.

Õpetaja August Nigol †.

Ei uskunud alguses seda teadet, et õpetaja August Nigol 16. augustil kell 12 öösi Permis ühes tuntud Eesti ohvitseri Endel Reinik'iga enamlaste otsusel maha lastud. Täiendavate teadete järele on see aga ometi õige. Seega oleme kaotanud mehe, kelle töökavas olid kaugeleulatavad Eesti rahvuspoliitilised kavatsused, mis, võib olla, laiematele kodumaa ringidele küll tuttavad ei ole. August Nigolit tunti rohkem välispoolses Eestis, asundustes, kui ta kodumaal. Ja võib julgesti oletada, vähe on neid Eesti asundusi laial Venemaal, kes ei teaks kadunud kui nende huvide eest seisjat, nende koondajat. Veel rohkem, nad tunnevad ja teavad Nigolit isiklikult, ta reisidelt mööda laialipillatud asundusi ja Eesti asupaiku, kus ta käis õhutamasa, korraldamasa ja õpetamasa. Kui moodne õpetaja ja rahvuspoliitiline tegelane puhus ta kustuma lõõnud asunikkuude hingedes tuld hõõguma, äratas neis rahvuslikku tunnet kodumaa vastu, sünnitas asunikkuude vahel sidemeid ja kus rahvuslik elu isegi ärkvel oli, seal lõi korraldusi ning asutusi iseteadvaks rahvuskultuuriliseks edasielamiseks.

Näib, nagu oleks August Nigol asunduste tegelaseks sündinud. Püsimate ja kärsitu oma iseloomu poolest olles ja juba noorest east mitmesuguste elukaredustega võideldes, mis takistasid edasitungivat noortmeest loomulikult teel haridust saama, sattus ta juba varakult Venemaale. Ja hiljemini kõrgema hariduse ning kindlad rahvuspoliitilised vaated omandanud, tundis ta enese kutsutud olevat välispoolse Eesti korraldamisele. Kuid juba sündimise korral olevat külanaised, nagu ta ise oma üliõpilasepõlve elulookirjelduses jutustab, tundemärkide põhjal ette kuulutanud: „See poiss saab rändama“.

August Nigol oli üks neist meie haritlastest, kes kõrgema hariduse omandamiseks kõik need kõverteed ja ühtlasi ka raskused läbi käinud, mis tol ajal külast tõusnud oma jõul õppijal noorelmehel ees seisid: külakool, linna alguskool, Treffneri kool, rahvakooliõpetaja amet, raudteenistus, apteekriõpilane, ekstern, ülikool, abirahad, peale selle laenud, siis poliitilised tagakiusamised, mis takistasid otsekohele elukutse pidamist jne.

Sündinud 1. aug. 1877. aastal Vana-Prangli väikse „Voika“ talu omaniku pojana, sai ta esimese õpetuse kohalikus vallakoolis, siis Tartus nõndanimetatud Pellbergi alguskoolis, mille ta kooliõpetaja Jurkatami pai-

lapsena lõpetas. Ema toetusel ja isa vastuolekul astus ta 1890. aastal H. Treffneri eragümnaasiumi. Peale nelja-aastast õppimist oli ta sunnitud sealt välja astuma, sest õpilaste vähesuse pärast ja rahapuudusel ühendati seal kolm klassi. Vahepeal suri nooremehe ainus tugi — ema. Nüüd ei jäänud muud üle, kui mõne ameti vastu hakata valmistama. Tol korral oli apteekriõpilase elukutse moodis ja Nigol valis selle. Kuid Treffneri koolis ja kõrvalt õppides puuduliku ettevalmistuse saanud, kukkus ta kahel korral eksamil läbi.

Nüüd jäi üle viimane hädaabi — rahvakooliõpetaja elukutse. „Koolmeistrite kursused“ lõpetanud, sai ta Kambja kihelkonna Kammeri koolis II kooliõpetaja koha. Palka 100 rubla aastas, prii korter, valgustus, küte ja peale selle pulmades ning ristimistel prii ülespidamine, nagu ta ise oma eluloos kirjeldab. Kuid Nigolit see arusaadavalt ei rahuldanud. Ta püüdeks jäi endiselt apteekriõpilase elukutse kaudu Peterburi pääseda, et seal eksternina gümnaasiumi juures küpsusetunnistust saada. Kooliõpetaja ameti kõrvalt õppides tegi ta kolmandal korral Tallinnas apteekriõpilase eksami ära. Nüüd järgnes 1896. aastast peale Peterburi apteekides õpilaseteenistus 15—20-rublalise kuupalgaga ja ülespidamisega. Siin kõrvalt õppides jõudis noormees oma ammuigatsetud eesmärgile. Peale seda, kui ta 1899. aastal sellekohase eksami järel apteekri abilise õigused omandanud, tegi ta 1890. a. kohaliku VIII gümnaasiumi juures keskkooli lõpueksami, oma ütlemise järgi nüüd hiilgavalt. Sama aasta sügisel astus Tartu ülikooli usuteaduskonda, mille ta abirahade, välispidiste toetuste ja teenistuse najal 1905. aastal lõpetas. Nüüd kutsuti ta Pärnu koolidesse usuõpetajaks, kuid pidi sealt 1906. aastal lahkuma, sest kindralkuberneri käsu põhjal saadeti ta maalt välja. Järgmisel aastal luba saanud kodumaale tagasi tulla, valiti kadunu Pärnu Eesti gümnaasiumi juhatajaks, milleks teda aga kuberneril poolt ei kinnitatud. Nüüd pidi õpetaja Nigol Venemaale asuma. Siin pidas ta Samara ja Rostovi gümnaasiumides Saksa keele kooliõpetaja ja Pjatigorskis abiõpetaja ametit, peale seda, kui ta 1909. aastal Saksa keele ülemkooliõpetaja eksami oli teinud. 1910. aastal sai Nigol Jamburi kommertskoolis kooliõpetaja koha, kust ta kaks aastat hiljemini Helsingi asundusesse Eesti kiriku õpetajaks kutsuti.

See on õpetaja Nigoli äärmiselt liikuv elulookäik.

Kodumaalt väljaspool sunnitud elama, kuid oma rahvuspoliitiliste vaadete tõttu temaga kindlasse ühendusesse

jäädes, tundis õpetaja Nigol juba 1906. aastast peale sise-
mist sundi välispoolse Eesti korraldamisele asuda. Esi-
meseks ülesandeks oli siin kõigi asunduste ja asupaikade
kohta kindlad teated muretseda, neid registreerida ja nende
majanduslist ning kultuurilist seisukorda tundma õppida.
Seks tegi ta Helsingist neli suuremat ja mitu väikest reisi
asundustesse: 1915. aastal Krimmi, 1916. a. Arhangelski,
Vologdasse ja Kaukaasiasse, 1917. a. Siberisse, Vjatka, Kost-
roma, Jaroslavi ja Samara kubermangu, hiljemini Peter-
buri ja teistesse ümberkaudsetesse kubermangudesse. Rei-
side ja kirjavahetuste tagajärjel kogus õpetaja Nigoli kätte
täielik asunduste materjaal, mille ta lühidal kujul avaldas
oma hiljuti ilmunud raamatus „Eesti asundu-
sed ja asupaigad Venemaal“. Raamatu sisu
on ainult lühike väljavõte kogu Nigoli käes olevast teadete-
hulgast. Kus on see algusmaterjaal ise, selle kohta puu-
duvad meil teated. Kahju oleks, kui see kaduma läheb.
Seepärast tuleks Nigolile lähedal seisjatel sammusid astuda,
et see uurimisetöö tooresmaterjaal ustavatesse kättesse
läbitöötamiseks toimetataks.

Nüüd, käesoleva revolutsiooni aegu, mil Eesti asun-
dused kodumaast lahku jäid, otsustas õpetaja Nigol enese
senise elukutse jätta, et ennast täielikult asunduste koon-
damisele pühendada. See oli käesoleva aasta juunikuul,
kui ta nende mõtete teostamiseks oli Tartu tegelastega
nõupidamisel. Mitmesuguste plaanide ja eelnõudega varus-
tatud, läks ta reisile Moskva poole.

August Nigolil oli asunikude kiriku ja rahvuspoo-
liitiline administratiivne korraldus peensusteni välja töö-
tatud. Kogu Venemaa oli jaotatud ringkondisse, mille
eesotsas komitee. Üksikute ringkondade komiteed kuu-
lusid keskkomitee alla, mis pidi asuma Moskvast ehk Pe-
terburis. Kahjuks on ka need eelnõud nüüd kaotsi läinud.

Moskvast rida kõnesid pidanud ja kohalikkude Eesti
tegelastega asunduste administratiivses ja rahvuskultuuri-
lises korralduses kokku leppinud, läks ta Permi. Muu seas
olnud Moskva tegelastega kindel eelnõu välja töötatud,
kuidas jõukate asunduste Eesti pankadest raha kodumaale
koondada, et siin seda rahvuspoliitiliste ülesannete teeni-
susesse panna. Moskvast asutatud ka kapital Nigoli töö toe-
tuseks. Permi jõudes sattus aga meie lugupeetud asun-
dustetegelane enamlaste toore kohtu alla, mille otsusel
ta maha lasti. Moskvast sõitnud tegelase arvamise järele
võisid süüdistuse põhjuseks iseäranis mitmesugused asun-
duste korralduse eelnõud olla, mis kui „vasturevolutsioo-

niline“ materjaal õpetaja Nigoli käest arvataval läbiotsimisel leiti.

Nii pidi meie ainukene elukutseline asunduste korraldaja 41. eluaastas toore jõu läbi oma tegevuse lõpetama, millel suur rahvuspoliitiline ulatus oleks olnud. Kuid juba tehtud töö kirjutab õpetaja August Nigoli meie rahvusekoondajate nimekirja. Välispoolne Eesti ise jääb aga uut üleüldist korraldajat ootama, kel oleks sama palju eneseohverdust, jõudu ja ettevõtlikkust.

Käesoleva kirjutuse raamidesse ei kuulu August Nigoli kui õpetaja ja kooliõpetaja tegevuse hindamine, milleks autor ka küllalt kompetent ei ole.

August Nigoli sulest on ilmunud:

- 1) Nooresoo kasvatus ajalugu.
- 2) Komenius ja Pestalozzi, II tr.
- 3) Kodumaa kirikukorra uuendamisest.
- 4) Eesti asundused ja asupaigad Venemaal.
- 5) 200 palvet nooresoo jaoks kodus ja koolis.
- 6) Nooresoo vaimulik lauluraamat.
- 7) Martin Lutheri elu ja õpetus.

Käsikirjades ilmumiseks valmis:

- 1) Nooresoo kasvatus ajalugu, II parandatud trükk.
- 2) Nooresoo kasvatus, kehaline, kõlbline ja vaimline.
- 3) Kodumaa rahvakooli ajalugu.
- 4) Usuõpetusest kodus ja koolis.
- 5) Vaimulikkude talituste käsiraamat.

* * *

Kui käesolev kirjutus laotud oli, saime Permist tulnud Eesti ohvitseri käest A. Nigoli surmamise kohta täiendavaid teateid, mida aga kui järeleuurimata materjaali tarvitama peab.

Permi jõudes asunud A. Nigol ärimehe A. Parmi juure, Permi uul. nr. 58, korteri. Nimetatud maja teisel korral olnud Eesti tööliste klubi, endistes Eesti Seltsi ruumides. Teada saades, et õpetaja Nigol sinna jõudnud, saatnud klubi juhatus salakuulajad, eestlased Pirts'i ja Liblikmann'i välja, kes A. Nigolit „Eesti meestena“ usutamas käinud. Peale selle astunud kohe sammusid, iseäranis agaralt Eesti tsensor Tiik, et kohalik „erakorraline komitee“ A. Nigoli arreteerimise käsu välja annaks. Nii suguse orderiga varustatud, läinud Tiik ühes kaaslastega nüesti A. Nigolit provotseerivalt usutama. Kui viimaks

Tiik kadunu arreteerituks kuulutanud, nõudnud viimane, et talle lubataks Moskva superintendendile kirjutada, kes ta vabastamiseks sammusid astuks. Peale sõnolemist kuulutanud Tiik, et õpetaja A. Nigol siinsamas maha lastakse, mis ka sündinud. Surnukeha visatud Kaama jõkke.

K. Einbund.

Jakob Tülk †.

17. mail s. a. lahkus Tartus siit ilmast omaaegne seltskonnategelane Jakob Tülk 87 aasta vanaduses.

Aastat 25—35 tagasi oli J. Tülki nimi meie rahva keskel õige populaärne. Seda visamalt on viimased aastakümned temast vaikinud, mille tagajärjel seltskonnas isegi arvamine näis tekkinud olevat, nagu ei olekski ta enam elavate kirjas. Säherdusele arvamisele andis maad asjaolu, et J. Tülk seltskondlikus töös viimastel aegadel enam tegev ei olnud, vaid end vaikselt viisil maamõõtmisest elatas.

Milles avaldusid J. Tülki püüded ja aated? Seda laseb aimata juba tema kirju väline elukäik.

Karl Jakob Tülk (kirikuraamatu järele Tilk) sündis 25. sept. 1830 Pärnumaal Uulu mõisas, kus tema isa Mihkel aidamees oli. Alghariduse omandas ta Pärnus. Kui ta 1848. a. Elisabeti koguduse liikmena sealsamas leeris oli käinud, asus ta Tartu, et siin maalermeister Toomas Friedrich Redlini juures end maalri elukutse vastu valmistada. 5-aastase õppimise järele tunnistati ta siin 1854. a. maaliselliks.

Pikapeale ei leidnud aga J. Tülki edenemist - ihaldav vaim maalritööst omale täit rahuldust. Seepärast astus ta hiljemini Lätimaal ühe rüütelkonna-maamõõtja teenistusesse, et seda tegevuseala teorialiselt ja tegelikult tundma õpida. Pärastpoole täiendas ta end teadusliselt veel Tartu ülikoolis, füüsika - matemaatika teaduskonna professorite ettelugemisi kuulates. Kõige selle ettevalmistuse tagajärjel tegi ta 1867. a. oktoobrikuul Liivimaa kubermangu joonistusekoja juures maamõõtja eksami ära. Paar nädalat pärast seda nimetati Tülk Liivimaa rüütelkonna maamõõtjaks. Seda ametit pidas ta kuni oma elu otsani.

Kuid ikka uued enesetäiendamise - püüded andsid J. Tülk'ile tiivad. Maamõõtmise - töö andis püüete täideviimiseks ka ainelise võimaluse. Nii leiame Tülki 1873. a. kevadel Saksamaalt, kus ta Strassburi ülikooli filosoofia-fakulteedi matemaatika-loodusteaduslikes osakonnas studee-

rima hakkab. Suure huviga õpib ta seal 2 aastat filosoofilisi ja matemaatikateadusi. Teise õpeaasta kestusel on ta ühtlasi sealse tähetorni juures meteoroloogia-assistendiks. Järgneva suvesemestri õppis ta Genfi ülikoolis n. n. teadustefakulteedis kujutavat geomeetriat, arvulausete teooriat, geoloogiat ja zooloogiat. 1875./6. õpeaasta jooksul studeeris Pariisi akadeemia teaduste-jaoskonnas kõrgemat algebrat ning geomeetriat, võimalikkusearvamist, keemiast ja matemaatilist täheteadust.

Tartusse tagasi jõudnud, hakkas J. Tülk nüüd kõige pealt ka seltskonnaelus ja koolipõllul tegevusesse.

Astus Eesti Kirjameeste Seltsi liikmeks ja tõusis seal oma tegevusega peagi nähtavale kohale. Ta pidas seltsis mitmed kõned oma eriainete alalt, nagu: Valgusest, Valest, Usaldusest ja truudusest jne. 28. aug. 1881 valiti ta seltsi raamatukogu hoidjaks ja ühtlasi nimetas Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamatu toimetaja Dr. M. Weske ta Aastaraamatu kaastoimetajaks. Viimasesse ametisse jäi ta 1885. aastani, mil ta tähendatud ametist sel põhjusel lahkus, et uus toimetaja J. Kunder Aastaraamatusse Kreutzwaldi „Lembitu“ kohta mahategeva arvustuse oli mahutanud, mille avaldamisega J. Tülk nõus ei olnud.

Eesti Kirjameeste Seltsi toimetuste numbri all andis J. Tülk ka oma eriainelised raamatud trükki ja sai seega meie kirjanduses esimeseks teeavajaks neil teadusealadel. Need tööd on: 1) Kerged ja lühikesed geometria õpetused (1879), 2) Maamõõtmise juhatus iga Eesti põllumehele (1879), 3) Esimesed geometria õpetused (1880), 4) Viisika õpetus, koolidelle ja iga teaduse nõudjalle (1881) ja 5) Väike veeloodija ja kalakasvataja (1884). Peale seda lühikest, kuid viljakat raamatutekirjutamise ajajärku ei ole J. Tülk'il enam kunagi põhjust ega tahtmist leidunud sellelaadilist tegevust jätkata.

Kui Hugo Treffner 1883. a. oma erakooli asutas, oli J. Tülk seal matemaatika kooliõpetajaks. Asjaolust, et H. Treffner ja J. Tülk niihästi Eesti Kirjameeste Seltsis kui ka koolis käsikäes töötasid, tärkas küll seegi nähtus, et H. Treffner ajalehe „Eesti Postimehe“, mis esmalt W. Justi kirjastusel 1886. aasta algusest saadik J. Tülki toimetusel ilmus, seniselt kirjastajalt ära ostis, J. Tülki lehe vastutavaks toimetajaks edasi jättis ja siis, kui nägi, et leht enese kulusid ei suutnud katta, ka väljaandmise-õiguse nhes peallasuva võlaga J. Tülk'ile edasi andis. Tülk tegi H. Laakmanniga lehe väljaandmise lepingu ja hakkas „Eesti Postimeest“ oma käe peal toimetama. Ära nähes, et leht

juuremaksu nõuab, mida aga kuskilt loota polnud, hakkas Tülk nüüd hoolsa maamõõdu-tööga lehte peal vee hoidma. Ta võis oma plaani aga üksnes sel teel teostada, et enese asemele tegeva toimetaja ametisse palkas. Toimetuselauda sattusid aga järgemööda aina niisugused mehed (K. Mauer-Kannike, O. Neufeldt, P. Grünfeldt, Schmidt, F. Karlson j. t.), kes lehe paremuseleviimist oma südameasjaks ei teinud. Tagajärg oli see, et lehe võlakoorem aina kasvas. Ja kui siis Tülk 1893. a. sügisel „Eesti Postimehe“ 1000 rbl. eest Aug. Buschile Tallinna edasi müüs, jäi müüjal veel 3000 -rublaline trükivõlg Laakmannile tasuda. Selle osaline tasumine kestis pikemat aega — kuni nõudja surmani. — Peale „Eesti Postimehes“ avaldatud artiklite ilmusid tema sulest mõned kirjutused ka Dr. Weske „Oma Maas“ 1884, näit. Lühikesed tähendused maarammu tundmise kohta (lhk. 25 ja 98) ja Sehkendamise õpetamise kasust (lhk. 158).

Õige tunduvaks valulapseks sai J. Tülk'ile ka Tartu Eesti Põllumeeste Selts, kus ta tervelt 12 aastat, nimelt 1883.—1895. a., esimehe-ametit pidas ja tol ajal seal pea ainsam agar tegelane oli. Tülk püüdis kõige aatelisemal kombel tegev olla: Esines igal seltsi koosolekul kõnega, korraldas seltsi näitusi maal ja linnas, tema eestvõttel käisid seltsi liikmed eeskujulisi talusid ja mõisaid vaatamas, muu seas ka Adolf Riiki majapidamist Ülenurme mõisas jne. Ja nagu ta ise seltsi asju omakasu püüdmata ja oma parema õiglusetunde järele toimetas, nii nõudis ta seda ka teistelt. See nõue näis aga neile, kes seltsis kaastegevad olid, liig kare olevat; nad oleksid hea meelega näinud, et neile nende kaastegevuse põhjal hoopis võõraste kõrval eesõigusi auhinna saamisel jne. oleks jäetud. Pealegi puudus J. Tülk'il and seltsile liikmeid koguda. Seesugustel asjaoludel hõrenes seltsi liikmete arv ja kuivas pärast pea viimseni kokku. Tekkis lõpuks tugev vastuvool, kes Tülki süüdistama hakkas, nagu hävitaks ta seltsi ja toimetaks seda koguni sakste kätte. Viimast laadi süüdistuseks arvati nähtavasti sellest põhjust leida võivat, et Tülk oma elukutse poolest (kui maamõõtja) rüütelkonna teenistuses seisis ja et Sangaste Põllumeeste Selts, kus A. v. Roth esimees oli, Tülki 1895. a. oma au liikmeks valis; kuid sellel süüdistusel puudub tõealus, — Tülki kui vabameelse inimese mõtteavaldused eraelus ilmutasid hoopis selle vastandit.

Põllumeesteseltsi esimehe ametist lahkumisega 1895. a. lõppes J. Tülki tegevus seltskonnaelus. Viimased aasta-

kümned elas ta Tartus seltskonnast eraldi, ainult oma elukutse-töoga tegemist tehes. Ka omastest, kes Pärnumaal asumas, oli ta ammu eemale jäänud.

Sõja algusest saadik ei pakkunud maamõõtmise-töö elu-ülespidamiseks enam jätkuvat teenistust. See surus J. Tülki sõja ajal õige kitsastesse elamisetingimistesse, sest et temale omane polnud midagi mustade päevade jaoks tallele panna, vaid ta nii mõnelegi oma heldust tarbekorral osaks laskis saada. Tema raskest ainelisest seisukorrast kuulda saades määrasid 1918. aasta algul Eesti Kirjanduse Selts ja hiljemini ka Bergmanni Abiraha valitsus talle igakuuse toetuseraha. Eesti Kirjanduse Seltsi kulukandel ja korraldusel sängitati ta pörm 22. mail Tartu-Maarja kiriku vanal surnuaial maamulda.

J. W. Weski.

Revolutsiooni-aegse poliitilise kirjanduse ülevaade.

Käesolev ülevaade ei pretendeeri absoluutse täielikkuse peale: arvustusele on tulnud ainult need broshüürid, mida „Eesti Kirjanduse“ toimetuse kaudu ja muidu võimalik oli kätte saada ja millest mingisugusedki teated autori kõrvu ulatasid. Vist mitmedki kirjutused puuduvad siin.

Kõige pealt vaatlen enamlist kirjandust.

„**Tapri raamatukogu**“: № 1: **W. Liebknecht**, Ämblikud ja kärbsed; № 2: **H. Rooskaja**, Vanajumala käarkambris, legenda; Masinalaulud, allegooria (tõlkinud Rahutu Element); № 3: **Leo Tolstoi**, Meespõlvamiseks soldatitele; № 4: **I. A. Schabalin**, „Paamjat Aasova“ vabadusevõitlejad (tõlge Vene es-eride häälekandjast „Дѣло Народа“st). № 5: **H. Pöogelmann**, Tumedatel tundidel; № 6: **Spartaklane**, Veste Eesti kodanlusest, kuidas ta võimule pääsis ja mis pärast seda sündis; № 7: **Guy de Maupassant**: Püha Antoonius. Kõik Tallinnas, 1917. Iga nr. 16 lhk., hind 10 kop.

№ 1 on tõlge Saksa enamlase W. Liebknechti ühest kihutusallegooriast: ämblikud — kapitalistid, kärbsed — töölised. Ühine kõigile enamliselt mõtlejale sotsialistidele võte: ajaloolise seaduspärasuse tõttu tekkinud kapitalistliku ühiselulise korra peajasjalikult

moraalne hindamine ja süüdistamine. See võte ei kannata marksistide enestegi teaduslikku arvustust välja (kapitalismi peab peasjalikult rahvusmajandusliku otsustarbekohasuse seisukohalt hindama), kuid kõlbab väga hästi revolutsioonilisi kirgesid kihutavaks abinõuks, kusjuures püha revolutsiooniline tõde enamlaste juures õige tihti toore vihaga ühineb ja omaks vastandiks muutub, millele muidugi välised põhjused suurt hoogu võivad anda.

№ 2 kujutab jämedalt-satüüriiliselt sõja alustamist ja taevaste jõudude appipalumist vastasleeride valitsejate poolt. Numbri teine kirjutus (tõlge) pole mitte „allegooria“, vaid unistav järelemõtlus kapitalismi ja sotsialismi üle.

№ 3: Tolstoi kristlik-anarhistlikud mõtted sõjas tapmise käsuvastasuse üle.

№ 4: Ühe revolutsioonilise eellahingu kirjeldus nägija poolt.

№ 5: H. Pöogelmanni sõja algusel (1914. a.) kirjutatud järelemõtlus sõja ja kapitalismi vahekorra kohta, huvitav senni osalt täidelnud aimuste poolest.

№ 6: Puhasenamlise sallimatusega ja liialdustega kirjeldus Eesti Ajutise Maapäeva saatuse, Eesti kodanlaste ja „hädasotsialistide“ kohta; muu seas on siingi ära trükitud enamlaste meelega lunastamata jäetud vekslel Eesti Asutava Kogu peale. Peale selle sisaldub broshüüris veel terrorismi lähinemist ennustav, haruldaselt piiratust, toorest ja algeelisest mõtlemisvõimest kõnelev J. L. luuletus „Soldatile“, milles soovitatakse püssitikkusid väliselt sõjaliinilt siseviste vaenlaste vastu pöörata.

№ 7: Naturalistlik jutustus Saksa-Prantsuse sõja ajalt. Terav pilge Saksa okkupatsioonivägede kohta Prantsusmaal.

Sotsiaaldemokraatline raamatukogu „Edasi“:

I. Jalanski: Meie püüded (Vene keelest), Tallinnas, nov. 1917, 8 lhk., 10 kop. Äärmiselt selge enamluse tegeliku programmi kommentaar, kapitalismi äärmine hukkamõistmine moraalselt seisukohalt („paljas olemasoleminegi“ — „suur, vahetpidamata vältav kuritegu“, lhk. 5).

S. Mihailovitsh: Mis on töölistepartei? Tallinnas, 1917. 8 lhk. Seletus sotsiaaldemokraatlise partei kohta üleüldse, ilma vahet tegemata enamlaste ja vähemlaste vahel.

Suured revolutsioonid 1649 — 1789 — 1905 — 1917. (K. Kautsky: Vana ja uus revolutsioon; H. Schultz: Inglise revolutsiooni saatuslikud silmapilgud; Franz Mehring:

Prantsuse revolutsioon; **Roosa Luksemburg**: Vene revolutsioon; **H. Pöögelmann**: Maailma ajaloo murdepunktil.) Tallinnas, detsembris 1917, 32 lhk., 35 kop.

Tõsised, akadeemilist laadi harutused üksikute revolutsioonide iseloomu kohta, ilma enamliste vägisõnadeta ja sihiliku kihutusega. Vene 1905. a. revolutsioonis näevad Kautsky ja Luksemburg ülemineku tüüpi kodanlisest revolutsioonist sotsialistlikule, ja 1917. a. revolutsiooni tembel-dab H. Pöögelmann üleeuroopalise revolutsiooni alguseks, täies teadmises, et üleeuroopalise revolutsiooni tulemata-jäämise puhul ka Venegi sotsialistlik revolutsioon murtakse; tema isiklikult usub ses broshüüris esimest. Kes elab, näeb.

H. Pöögelmann: Asutav Kogu ja rahvava-litsus, Tallinnas, sept. 1917. 32 lhk., hind 30 k. Võrdle-misi objektiivne ja rahulik enamlaste nõudmiste kokku-võtte Asutavas Kogus (!). Sisaldab eneses nii mõnedki lunastamata vekslid. Otsekohe ettevõetavast sotsiaalsest revolutsioonist pole selles broshüüris veel juttu, — see ilmus enne oktoobrirevolutsiooni.

I. B. Marhlevsky: Mis on majandusteadus ja mis ta õpetab (Vene keelest). 32 lhk. Tallinnas, november 1917. Objektiivselt kirjutatud seletus naturaalmajapidamise ja kapitalistliku majapidamise vahekorra, majandusteaduse tekkimise ja selle üksikute uurimisalade kohta, vaba igasugusest „maruenamlusest“.

M. Watin: Mitte politsei, vaid kõige rahva miilits (Vene keelest). Tallinnas, XI—1917, 8 lhk., h. 10 k. Demokraatliku rahvamiilitsa põhjusemõtte segamine puhas-enamlise punase kaardiväe põhjusemõttega: see pidavat ainult ajutine olema! Samade põhjusemõtete segamine ka omavalitsuse-asutuste kohta.

K. Marx ja F. Engels: Kommunistline Mani-fest, K. Kautsky ja autorite eessõnadega, Eesti keele H. Pöögelmann. Tallinnas, nov. 1917, 38 lhk. Raamat, mida on revolutsioonilise sotsialismi evangeeliumiks peetud, mitmelkümnel korral tõlgitud ja uuesti välja antud, ülistatud ja maha tehtud! Ühed peavad teda praegu ainult ajalooliseks dokumendiks, kuna teised teda praegugi veel programmiliseks kirjutuseks peavad, nii osalt Kautsky ja iseäranis praegused Vene enamlased ja kõigi maade kõige pahempoolsemad sotsialistide rühmad — need, kes ennast 1847. a. tolleaegistest parempoolistest sotsialistidest eraldades kommunistideks nimetasid (nagu hiljuti ka Vene ja Eesti enamlased); selle „Kommunistide Liidu“ 1847. a.

Londonis peetud kongressi ülesandel kirjutasidki Marx ja Engels käsitledava programm-manifesti.

Ma ei hakka seda manifesti sisuliselt pikalt harutama, tähendan ainult, et Lääne-Euroopa tugeva kodanluse ja distsiplineeritud ja võrdlemisi kõrgel arenemiseastmel seisva proletariaadi vahekorra kujunemine küll palju vähemal määral „Kommunistlise Manifesti“ ettekuulutuste järele sünnib, kui praegu Venemaal, nõrga kodanluse ja tugeva, kuid kahjuks vähesel määral kultuurilise proletariaadi maal.

Iseäranis sattuvad on „Komm. Manifestis“ need leheküljed, kus kodanluse jaatavaist ja eitavaist teenetest kõneldatakse, iseäranis väikerahvaste „äratamises“, kultuurielusse kiskumises ja maa linna alla painutamises: stiil on siin päris piiblikult tõsine ja raske, laused oma sisurikkuse poolest matemaatiliste formelite taolised. Sattuvad on ka kommunismi vastaste väidete ümberlökkamised.

Liialdus on väide, et uue aja kapitalivalitsus tööliselt „kõik rahvusliku iseloomu on ära pühkinud“ (lhk. 24): nii äärmine see asi ka ometi pole!

Hiljemini tõendatakse (lhk. 29): „Töölistel ei ole isamaad. Nii ei või neilt siis ka võtta, mida neil ei olegi.“ Kuid otse selle klassilise, nii tihti korratud ja tsiteeritud isamaaaitamise järel leidub selle vastutõendus: „Kuna proletariaat omale kõige pealt peab poliitilise võimu kätte võitma, ennast rahvuslikuks klassiks tõstma, iseennast rahvuseks tunnistama, on ta isegi veel rahvusline, kuigi mitte sugugi kodanlikes mõttes“ (minu harvendus: V. E. ¹).

Ebaõnnestanud on ka väide, kodanlus olevat võimetu kauemini edasi ühiskonna valitsevaks klassiks jääma sel põhjusel, et ta „võimetu on oma orjale isegi ta orjuses elamisvõimalust kindlustama“ (lhk. 25). Selle ülesandega on kodanlus igatahes palju paremini toime saanud, kui Marx arvas: rohkem arenenud kapitalismi mail on tööliste aineeline elukord koguni teatava jõukuseni tõusnud! Mitte proletariaadi armetu puruvaesus pole enam klassivõitluse kihutajaks, nagu Marx oletas, vaid vahe jõukuses, hariduses ja iseäranis õigustes proletariaadi ja kodanluse vahel. Ka klassivõitlus on kultuuri mõju all teisema sisu

1) Selle põhjusemõtte järele käisid nähtavasti ka Eesti enamlased omal lühikesel valitsuseajal, igatahes samasuguste rahvusliku mõtte monopolistidena esinedes, kui kodanlased, „rahvusest“ siiski kõnelemata: nad tundsid ainult „rahvast“.

ja teised meetodid omandanud. Selles mõttes ongi Kautsky ja teised Marxi täiendanud ja seletanud. Vene enamlased aga on Marxi õpetuse ta kõige käreдамал kujul omaks võtnud: nähtavasti on Vene tööliste arenemisjärg analoogiline Lääne-Euroopa tööliste omale umbes 80 aastat tagasi, noore Marxi tegevuse aegu.

„Mõte“ Tallinnas 1917:

A. Kollontai: Kes on sotsiaaldemokraadid ja mis nad tahavad? 16 lhk. S.-d. programmi objektiivne seletamine, peale ühe koha, kus „põlgust, viha ja rahulolematust“ rõhujate vastu tuleviku ühiskonnakorraloomise hingelisteks alusteks peetakse. Seda on aga vähe, liig vähe, pealegi on see alus liig kõikuv, ebausaldatav ja kardetav oma tagajärgede poolest, nagu seda praegune Venemaa näitab.

S. Liilina: Linnavolinikud (Keda linnavolikogusse valida). 11 lhk. Enamlaste kommunaalprogramm, mille lisaks paar üleüldist enamlist lööksõrta, ilma põhjendusteta.

B. G. Danski: Üleüldine valimiseõigus, rahvavalitsus ja esituskonnad, tõlk. M. 11 lhk., 10 kop. Objektiivne seletus teema kohta, lunastamata veksel enamlastelt sellest ajast, kui nad veel üleüldise valimiseõiguse põhjusemõttest polnud lahkunud.

E. Pimenova: Alaline sõjavägi ja rahvamiilits, Tallinnas 1917, 8 lhk. Endise Inglise ja Ameerika palgalise sõjaväe ja rahvamiilitsa korralduse kirjeldus, teatava määrani eeskujuks Venemaale mõeldud.

K. Maatamees: Maa rahva kätte (Äratrükk „Kiirest“), teine trükk, 15 lhk., h. 10 kop. Hiljutise lühikese enamlaste valitsuseaja praktikast tuntud sotsialistliku suurpõllupidamise küsimuse selgitamine. Toon rahulik ja asjalik, kuid mõtted täielikus vastolus kodanliste omandusmõistetega.

Tööraha ajakirjanduse ülevaade 1905—1917. (Võrdlused Eesti kirjanduse ajaloost.) Venemaa s.-d. tööliste partei Põhja-Balti ja Tallinna organisatsioonide väljaanne. Ed. Bergmanni trükk Tartus 1917. a., 30 lhk., h. 40 kop.

Ei ole juhtunud isegi enamlikes kirjanduses selletaoliselt sihilikku teost lugema, milles kogu minevikku nii sihilikult seisukohalt oleks vaadeldud. Nimetamata autor näib arvavat, nagu oleks kogu inimkonna ajalugu kõigi omade raudiste arenemise-seadustega suur eksitus, õigemini põlatud kodanlaste viguritemp olnud. Sest mõtelge

ometi: Vene riigi asutasid Pihkva ja Novgorodi angeldajad-kodanlased, kes riigi, s. o. „orjakoja“ asutavad, et rahvavabadust kitsendada ja hävitada. Edasi: vanas vabas Eestis tekkis ka angeldajate-tõusikute-kodanlaste klass, kes „võõraste kaupmeeste viha endi peale tõmbas“ ja seega meie vabaduse langetas! Edaspidiste vastuhakkamiste aegu tahtis „idanev Eesti aristokraatia ise „oma“ rahva valitsejaks saada“ ja ässitas rahvast sõdadele ja vastuhakkamistele.

Orjus polevat esialgu raske olnud — raskeks läinud ta alles siis, „kui Eesti soost kubjad, mõisavalitsejad, mõisauuskurid ja kirikherrad „oma“ rahvast paruni kasuks teo ja sõnaga taltsutama tõttasid“.

Edasi kõneldakse suurest väljarändamisest viletsate olude tõttu priiuse esimesil aastakümneil, mida „Eesti kristlik-kodanline kirjandus“ kõigi abinõudega „mõisnikkude kasuks“ püüdnud tagasi hoida.

Värjamata halvakspanekuga kõneldakse esimeste Eesti vabade taluomanikkude ja haritlaste tekkimisest, nende ebarahvameelsusest ja truualamlusest. Oma osa etteheiteid peab ju neile tegema, kuid meie esimest haritlastepõlve nii hoopkaudselt süüdistada ja nii täielikult hukka mõista — seda võib ainult enamline lihtsustatud ühekülgne vaatlusviis ja tagasihoidmatu vihatunne kõige kohta, mis mitte enamline pole.

Edasi kestab poleemika läinud aasta sündmuste puhul „Postimehega“ ja muu Eesti „kristlik-kodanlise“ kirjandusega, kelle „esimene ja viimane abinõu on vale“, kelle siht on „valitseva klassi kasude kaitsmine“. Viimase väite võib ju suurelt osalt tõeks tunnistada, kuid esimest ei tahaks isegi enamlaste kohta täiel määral uskuda. Kõrvalmärkusena tähendan, et ma Eestis ühtki poliitilist erakonda ei tunne, kes kunagi valet poleks tarvitanud, olgugi minimaalsel määral. Vaevalt on neid mujalgi.

Lhk. 13-ndal tuuakse enamlaste seisukoht kodanlaste vastu äärmise selgusega esile: „praegu võitlevad revolutsioonilised töölised kõige selle vastu (minu harvendus), mis kodanlased (kapitalistid) teevad ehk teha kavatsevad“ — olgu see nii hea ehk halb kui tahes, kas või teede ja uulitsate parandamine, nagu M. Martna kord kodanlaste ja sotsialistide kaastegevuse näituseks toob.

Edasi järgneb ülevaade Eesti sotsialistlikkude ajalehtede kohta, millega alles „rahvalik kirjandus“ Eestis algavat. Ülevaade ise on fragmentaarne, puudulik, käsitleb peaaesjalikult Narva „Kiire“ ja selle paljude järeletulijate

väljaandmist ja võitlusi rahapuudusega ja politseiga. Muid lehti, ka mitte-enamlisi, peetakse ainult „Kiire“ (hiljemini „Töölise“) eelkäijateks. Kirjutus lõpeb enamlaste harilikkude lõöksõnadega.

Venemaa Sotsiaaldemokraatlise Tööliste-partel Eestimaa komitee kirjastus:

W. P. Miljutin: Demokraatline vabariik. Tallinnas 1917, 14 lhk., h. ?

Nähtavasti tõlge Vene keelest. Pärit selt ajalt, kus ka enamlased demokraatlikku vabariiki nõudsid, kui tööraha arenemise ja sotsialismi vastu valmistamise võimaldajat. Toon rahulik ja asjalik. Ei kiida koguni heaks maa otsekohest äravõtmist (lhk. 11).

Sotsiaaldemokraatia kümme käsku. Eesti keelde K. Jäates. Tallinnas 1917, 8 lhk., h. ?

Lüüriilis-sentimentaalne kihutusbroshüür Ülevenemalise Sotsiaaldemokraatlise Partei kasuks Asutava Kogu valimistel. Mitmeski kohas on ses avaldub sotsiaalne halemeelsus liialdatud.

K. Maatamees: Kes on sotsiaaldemokraadid enamlased? Tallinnas 1917, 16 lhk., h. ?

Enamlaste nõudmiste esitus õige ilmasüüta kujul, enne sotsiaalset revolutsiooni. Ekslikuks on osutunud väide: „Praegune sõda on pealegi näidanud, et kumbki sõdiv pool teist hoopis puruks lüüa ei suuda“ (lhk. 7). Huvitav on ka teade, et 1917. a. augustis Eestis enamlaste erakonna liigete arv umbes 7000 olnud.

Noore Sotsialisti Jõulualbum 1917, 16 lhk., h. 55 k. (Tallinnas?).

See on nähtavasti esimene number kavatsetud kuukirjast „Noor Sotsialist“, mis pidi sel aastal Tallinnas ilmuma „Sotsiaaldemokraatlise Noorte Ühenduse“ väljaandel. Omas lõpusõnas seletab toimetuse, noortel olla tähtis osa „praeguse ilmakorra ümberloomises“, mis küsimuse selgitajaks ja õhutamata ka kavatsetav kuukiri pidavat olema.

Selt kõrgelt seisukohalt käesolevat numbrit vaadeldes leiame aga, et see sugugi oma ülesandele ei vasta. Ses pole pea ühtki teoreetilist kirjutust sotsiaalküsimuste kohta, välja arvatud Carl Treufeldti keskmist laadi kirjutus „Töölise teatrist“, mis aga meie kodanluse „kultuurivaesust“ kirjeldades kahtlemata liialdab. Oleks hea, kui meie töölised esialgu mõneski asjas sellelegi kultuurlikkuseastmele jõuaksid, nagu kodanlaste enamus: see oleks tubliks aluseks tuleviku tööliskultuurile.

Album sisaldab peale nimetatud kirjutuse ühe üleilm-
lise revolutsiooni üleskutse noortele, ühe rahukirjutuse
Bresti läbirääkimiste puhul, mõne vormiliselt puuduliku ja
sisuliselt selgimatu luuletuse (ka „Internatsionale“ on nende
sekka eksinud), ühe jämedalt kaasatundva jutustuse mõisa-
pogrommi kohta ühes sellele järgneva toore karistuse kir-
jeldamisega (Alutaguse Ants), ühe jutustuse vabrikust streigi
tõttu lahtilastud ja nälja tõttu varastanud ja kinnivõetud
inimese kohta (Varas), ühe labase pilke „Usuõpetuse tun-
nis“, ühe sisuta nalja „Kodukäija“ ja ühe juhtartikli „Rahu
ja rõõmu pühad“, milles tõendatakse, „juuda täissõõnud
kodanlus“ lasknud 1917. a. eest vendluse- ja ühetaoluse-
apostli ära tappa; ta timukad moonutanud hiljemini ta
õpetuse ära ja sundinud selle „mõõga ja vägivaldaga püha
ristiusu nime all“ rahvastele kaela jne.

Selle albumi kohta on karakteristlik seegi, et siin
paaril korral varjunimi „Anarhist“ esineb: see oli veel aeg,
kus anarhistid ja enamlased ühel frondil võitlesid „hädas-
otsialistide“ ja kodanlaste vastu. Teatavasti tulid hilje-
mini nendegi vahel verised kokkupõrked.

Ühe sõnaga: kogu meeoleolu ja vaatlusviis on selleks
liiga toores ja ühekülgne, et selle peale „paremat tulevikku“
võiks ehitada. Selleks on palju rohkem kultuurlikkust tarvis.

Enamlased on oma kirjastustegevust ka Eestist lah-
kudes jatkanud. Venemaa Kommunistilise (enam-
laste) Partei Eesti Osakondade Keskkomitee
kirjastusel on senni vähemalt 5 numbrit ilmunud, trükitud
Peterburis, 13-ndas Rüigi trükikojas (Ohvitseri uul. nr. 6
— endine Peterburi Teataja trükikoda).

Mulle on neist raamatuist senni kätte juhtunud ainult
nr. 4 ja 5. Esimene neist on

№ 4: **H. Pöögelmann:** Mis vaheajal sündis
(Teejuhiks sõjavangist tagasitulijatele). 32 lhk., h. 50 kop.

Esimene pool broshüürist — 17 lhk. — jutustab sõja-
vangidele Vene poliitilise elu sündmusi revolutsioonaastral,
iseäranis Kerenski kokkuleppe-ministeeriumi tegevust tera-
valt arvustades. Teine pool käsitleb „Eesti saatust“, mui-
dugi enamliselt seisukohalt. Ei taha ju tõendada, et siingi
osa tõtt poleks, iseäranis Eesti „valgekaardi“ tegevuse
kohta, kuid mõned õige tähtsad väited on siiski ekslikud,
nähtavasti sihilikud. Nii olevat Eesti iseseisvuse mõte
ainult selleks tekkinud, et enamlaste valitsuse alt pääseda.
Seda olevat iseäranis Saksamaa poolt õhutatud. Saksa
valitsuse esitajate poolt tehtudki Eesti kodanlusele selle-

kohane otsekohene ettepanek (lhk. 24), ja see annud viimse otsustava tõuke „Eesti iseseisvuse“ poole püüdmisses.

Siin eksib Pöögelmann kindlasti, või segab meelega asju. Eesti iseseisvuse mõte on ju ammugi meelis idanemas olnud, kuid poliitilise jõudude vahekorra tõttu ei võidud temaga esineda enne kohast momenti. Sakslaste mõju selle püüde õhutamises otsida on sihilikkus. Et Berliini allkirju saadeti, on fakt, kuid see on ühenduses hoopis teiste ringkondadega, kellega Eesti iseseisvuslaste pahem tiib pole kunagi tõsiselt kokkuleppes olnud. Saksa valitsuse esitajate poolt tehtud ettepaneku kohta ei esita Pöögelmann mingisuguseid tõendusi, peale oma „ütlemise“. On tal neid?

N° 5: **V. Kingissepp**: Kellele iseseisvus, kellele ike? 56 lhk., h. 85 kop.

See on vahest ehk huvitavim broshüür-kogu enamlastest toodangust: vaimurikas poliitiline pamflet vastaste kohta, milles aga enamlasted vägisõnad siiski täielikult ei puudu. Sisaldab eneses palju mõtteid, mida on enamlaste poolt viltu nähtud või näha ja näidata tahetud.

Praeguse aja kapitalismi peab autor „imperialistliku ajajärgu ülikapitalismiks“, mis on oma täiuseni arenenud, milles juba võistlus puudub, mis on küps „ülevõtmiseks“, kuid mis enese kaitseks kõik tagurlised jõud mobiliseerib (lhk. 9 ja 54—55). See näib õige olevat Öhtu-Euroopa, kuid vaevalt Venemaa, igatahes mitte väikekapitalistliku Eestimaa kohta. Meil on kapitalismil veel küllalt arenevõimalusi, kui võimalik üleilmne sotsialistlik revolutsioon meid kiirendatud tempos sotsialismini ei sunni teistega kaasa minema.

Õieti hindab V. Kingissepp Eesti kodanluse poliitilist arenemist 1905. ja 1917. a. vahel (lhk. 10): siis eitati klassivahesid, hoiduti eemale ja hoiatati „suurest poliitikast“, kuna nüüd niisuguste seisukohtade esitamine võimatu oleks.

Eesti iseseisvuse mõtte algidusid näeb V. Kingissepp sügavamal kui H. Pöögelmann: juba Eesti rahvuskogu koosolekuil. Ta arvab siiski, et klassivõitlus selle peahooldaja olnud (lhk. 12). Osalt muidugi, kuid kaugeltki mitte ainuke.

Lhk. 20. näeb autor üht poliitilist liini: M. Martna — J. Tõnisson — Pilar von Pilchau. Siin eksib ta nägemises: siin on ikkagi kaks liini olemas, mida ta meelevaldselt ühendab, selle tunnuse põhjal, et mõlemad mitteenamlastesid on.

Lhk. 23—25 tõendab autor, enamlastesid polevat iseseisvuse vastu üldse ega igal tingimisel; ta laseb praegugi

„Eesti Nõukogude Vabariiki“ elada (lhk. 56). Mineval veebruaril oleks aga kodanlise Eesti iseseisvaks kuulutamine neile „enesetapmine“ olnud. Lhk. 52 tõendatakse, Eesti iseseisvus võivat ju paremal korral töölistele „vähe lahedamaid klassivõitluse tingimisi“ tuua — ja muud midagi! Näib, nagu puuduks enamlastel tunne üleüldise rahvuskultuuri väärtuse kohta (või on see meelega alla surutud), mis ainult iseseisvuses võib õitsta ja millest töölistedki peavad osa saama, et peale muu kúpsta oma ajaloolise ülesande kultuurilisemale teostamisele. Üleüldse näib enamlastel kalduvus olevat kahest kurjast halvemat valida, mis seisukoht aga Eesti iseseisvuse asjus mitte õigustatud pole.

V. Kingissepp aimas siiski seda broshüüri kirjutades (vist suve keskpäigu), et Eesti võib iseseisvaks saada, olgugi et ta sel puhul ironiseerivalt „margariinist riikidest“ kõneleb ja kogu Eesti iseseisvaks kuulutamist, saadikute väljamaile saatmist ja nende tegevust viimase võimaluseni ironiseerib, koguni alatute kometimängijatena kujutab. Ta peab igatahes tarvilikuks neid „seltsimehi“ hurjutada, kes prohvetlikult kuulutavat: kunagi ei saavat iseseisvuslased oma ideaali kätte (lhk. 44).

V. Kingissepal on arusaamist sellegi kohta, mis tema seisukohalt „sealpool Naroovat“ sündis pärast Saksa okkupatsiooni: Eesti kodanlus polevat mitte enam vasturevolutsioonis, vaid opositsioonis (lhk. 4), ja „ausat, mehist, järjekindlat opositsiooni“ olevat enamlased alati toetanud, kuid „ühtlasi opositsiooni järjekindlusetust, poolikust, armetust armuheitmatalt paljastanud, sellega rahvahulkasid tema petlikkudest võrkudest vabastades ja tõsisele revolutsioonivõitlusele kutsudes“ (lhk. 42). Kuidas klapiß aga sellega kokku Eesti Komitee vangistamine Moskvast?

Nagu juba öeldud, nõuab autor praegugi „Eesti Nõukogude Vabariiki“ (lhk. 49). Kuidas ta ise sest aru saab, ka selle kohta ei jäta ta lugejat selgusetusesse: lhk. 50 soovitab ta harjutada kodanlaste turja olema „töölise ja maatamehe saapakontsa all“. Täielikult vastu on autor Asutava Kogu mõttele, otsekui kahtleks ta selles, et kunagi sotsialism nii rahvalikuks aateks võiks saada, et ta demokraatliku häälteenamusega täiesti seaduslikul ja autoriteetlikul kombel maksma pannakse.

Lhk. 39 tõendab autor, Balti sakslus polevat mingisugust iseäralikku rolli meie maa allaheitmisel etendanud. Lhk. 38 arvab ta, Inglise-Prantsuse imperialistide

võit Saksamaa üle olevat niisama kaugel kui maa taevast. Need seisukohad kõnelevad ise enese eest.

Lhk. 35 tõendab autor, Maaliit olevat „Demokraatliku erakonna ema“. Mis küll see peaks tähendama? Minu teada on Maaliit Demokraatlikust erakonnast eraldunud, paremale poole kaldudes. Tähendab, vähegi õigustatud oleks vastupidine tõendus.

Enamluseküsimust käsitleb ka

Praegusilt päevilt, toimetanud ja välja annud
K. Kirschbaum. 32 lhk., hind? koht?

Huvitav kirjutus pöördeajalt selle aasta veebruarikuus, kuuldavasti sihilikuks enamlaste võimu kukutamise kihutusbroshüüriks mõeldud, peasjalikult Eesti sõjaväelaste keskel. Sisaldab eneses hulga objektiivist ja veel rohkem subjektiivist, otse sihilikku süüdistusmaterjaali enamlaste vastu, mille erapooletumaks läbikaalumiseks praegu võimalused puuduvad. Ainult isikulisi arvamisi võin siin Kirschbaumi mõtete puhul esitada.

(Järgneb).

V. Ernits.

Ühe Sürjanimaa legenda kohta.

„Vologda kubermangu teadetes“ nr. 11 a. 1845 leidub kellegi E. Kitshini kirjatükk, pealkirjaga: „Nikolski kreisi nelja Halevski kihelkonna asutamine“. Kirjatüki on Kitshin ühe väljateeninud soldati Strahovi käsikirja järele kokku seadnud. Kirjatükk ise pajatab lühendatud kujul järgmist:

„Vanal ajal elanud paremal Jugi jõe kaldal, 27 versta allpool Nikolski linna, Rootsi rahvas, keda tol ajal tshuudiks nimetati, nüüd aga suhknadeks. Kui Tshuudi rahvas ajutiselt või jäädavalt oma eluasemelt lahkunud, asunud teisele poole Jugi jõe kaldale Novgorodi linna asunikud ja ehitanud sinna veretunnistaja Jüri (Georgiuse) nime auks palvemaja. Mägi, kuhu novgorodlased palvemaja ehitanud, on sülda 15 kõrge; ühest küljest on ta järsk ja kaob äkilise seinana jõkke; niisama järsk on mägi ka teistest külgedest, ainult põhja poolt on ta lame. Pea ilmunud tshuudid novgorodlaste eluaseme juure ja hakanud vihaselt peale kippuma. Novgorodlased veeretanud mäe otsast palke, kiva ja valanud keeva vett tshuudi-paganatele (поганая чудь) kaela, aga see pole midagi aidanud. Viimaks hakanud ümberpiiratud veretunnistajat Jürit appi paluma, ja ennäe — pea kuuldud palvemaja ümbert hõiskehüüet: „Tänu Jumalale! Tänu Jumalale! Tshuudid lähevad minema!“

Mõne aja pärast tikkunud tshuudid uuesti novgorodlastele kallale ja elanikud, kes oma päästja juba ära tundsid, palusid uuesti ja tshuudid lahkunud, ilma et nad peale tungima hakanudki, sealt kohalt sootumaks ja pole novgorodlastele enam paha teinud. Mõnele tshuudile olevat

ristiusk meelepäraseks saanud, milleks kaks imet põhjust annud, nagu nad pärast ise jutustasid. Ristitud tshuudid tunnistasid, et kui nad esimene kord novgorodlastele kallale tunginud ja kui viimased palvemajas palunud, siis olevat kõikide nende silmade ette palvemaja katusele sõjamees ilmunud; ta istunud valge hobuse seljas ja ähvardanud odaga meeleuid tshuudisid, mispeale viimased ka taganema hakanud. Teinekord näinud tshuudid jällegi sõjameest, mitte aga enam palvemaja katusel ega ka mitte valge hobuse seljas, vaid mäe otsas seisvat.

Nüüdse kiriku aia taga mäe lamedal pool küljes on praegugi veel sügav 30 sülla pikkune kraav. Paremalt pool Jugi jõe kallast kutsutakse seda kohta, kus tshuudid asunud, „дворище“ ja sealsamas on jõeharu, mis Jugi jõkke jookseb ja mille nimeks on Molokovitsa, sest et tshuudid teda Piim (Пимъ) on nimetanud, mis tähendab piima. Sõna Halega, mille järele kihelkondi nimetatakse, on Tshuudi sõna, mis tähendab häält võitlust (чудинское слово, означающее звукъ, сражение).

Nüüdselgi ajal võib Halevski nurga rahva suust sõimusõnu kuulda, mida Tshuudi rahvas võitluse ajal tarvitanud. Need sõnad on: „курать-сига, коэра-лига“, mis tähendab Vene keeli: „tshjort-svinja, sobakamjasso“.

Teises kohas Nikolski kreisis, Jugi jõe ääres, versta sada Ustjuge linnast, elanud kah tshuudid. Seal olnud neil puutorn, sülda 12 kõrge ja sülda 5 lai; tornil olnud väiksed augud külgede sees ja ühes küljes uks. Seda torni kutsunud pärisrahvas gorodok (городокъ), mille järele ka nüüdset Peaingli Miikaeli kihelkonda gorodokiks nimetatakse. Juba aastat 25 tagasi ¹⁾ saanud torn tule roaks. Kõneldakse, et kui keegi seda Tshuudi torni lõhkuma on tahtnud hakata, siis käinud iga kirvelöögiga sädemed kirve seest välja ja inimene ise surnud pea selle järele ära.“

Nii jutustab legenda.

Vaatame nüüd, mis sellest kuulujutust arvata.

Nagu teada, asub kogu nüüdne Põhja-Venemaa Slaavi tõug võõra rahva pinnal; maa päriselanikud olid ja on paiguti veel praegugi Soome-Ugri tõugu rahvad. Vene kolonisatsioon ja usu laialilaotamine Soome tõugu rahvaste seas on seotud kõiksugu muinasjutudega. Maa pärisrahvastega vaenulikul kokkupõrkamistel päästab venelasi peaaegu alati mõni püha mees või mõni ime. Igal pool, kus niisugusid imesid arvati sündivat, ehitati kirik mõne pühamehe auks. Nii on ka Halevski koguduste asutamise lugu imeteoga seotud. Esiti käisid imeteo-jutud rahva seas ringi, põlvest põlve, ja mida enam aega mööda kulus, seda tumedamaks ja imetaolisemaks läks kogu lugu oma sisu poolest. Siis tekkisid kroonikused, panid kuulujutu kirja ja uskliku rahva seas sai see tõesti sündinud loojeloomu. Sagedasti leiavad Slaavi tõugu asunikud võõralt maalt hulga-kaupa maa sisse kaevatud aukusid, sügavaid kraave ja liivakünkaid. Enamalt jaolt peab rahvasuu seda muistse Tshuudi rahva kätetööks.

1) Umbes 1820. a.

Nüüdses Vologda kubermangus on mitmel pool maa sisse kaevatud aukusid leida, millest siis jutud tekkisid, et ennevanasti maa all mingisugune „valgesilmiline Tshuudi“ rahvas elanud. Lühedalt ütelda, nõndanimetatud Tshuudi rahvas nähakse muinasjutulist legendaarlikkuse jätit. Sõna „tshuud“ on meilegi järele jäänud vist Setu nimes. Kroonikus Nestor tunneb Venemaa alguse kohta kuulujuttu, et Soome ja Slaavi tõugu rahvad endile „mere tagast“ ühiselt olla käinud vürstisid kutsumas ja et nende hulgas ka Tshuudi rahvas olnud. Peipsi järve nimetavad venelased praegugi Tshuudi järveks. Novgorodi ajaraamatud lasevad Vene vürste ja väemehi enne sakslaste meie maale tulekut umbes kümme-kond korda Tshuudimaal rüüstamas käia. Nii jäi siis Tshuudi nimi ühelt poolt eestlastele. Teisest küljest aga, kui nüüd keegi seda legendaarset Tshuudi rahvast, kellest kogu Põhja-Venemaa muinasjutud kõnelevad ja kelle nimi asunikku kaudu isegi Ida-Siberisse on laiali kantud, eestlasi hakkaks otsima, siis oleks see liiga pealiskaudne. Tshuudi nimi tähendab põlist maa päriselanikku, ja et ajalugu aja sügavusesse ulatades müütosevalda astub, siis sulavad kõik Soome-Ugri pärisrahvad, kellega Slaavi tõul tegemist on olnud, üheks müütiliseks Tshuudi rahvaks. Vaevalt suudetakse meil nimetamiseväärki kaugemale aegade põue tungida, et Soome-Ugri põlise etnograafilise vööba alt veel kedagi muud leida, kes enne nimetatud rahvaid laialdasil põhjamaal ehk oleks asunud. Müütiline Tshuudi rahvas, kellest ülevaltoodud Vene rahvajutt (предание) kõneleb ja kelle käest püha Jüri novgorodlased ära päästis, ei võinud muud olla kui Sürjani rahva esivanemad, sest pind, kus legendaarne episood aset peab, asub Sürjani rahva maal. Siin tuleb nimetada, et tähelepanemiseväärne on see asjaolu, et osa ümberrahvustunud sürjanlasi, kes venelastelt kogu oma vaimuilm ja ilmavaate on omandanud, otse niisamuti kui venelasedki muinasjutulistest tshuudidest arvavad, nagu poleks see mitte vana Sürjani rahvas olnud, vaid sootu iserahvas. See ei tähenda muud, kui et sürjanlased tükkati täielikult Slaavi ilmavaate on omandanud.

Legenda nelja Halevski koguduse asutamise kohta, milles hea vaim (uus usk ja püha Jüri) paha algega (tshuudid kui paganuse esitajad) võistlust peab ja võidab, pole iseenesest mitte tähtsam kui sajad teised sellesarnased, kui selle legenda hulka mitte mõned Eesti keele sõnad ei oleks segatud, mis otsegu tõenäoliseks peab tegema, et kui need tshuudid olid, siis pidid nad ka Eesti keelt kõnelema!

Täiesti äraseletamata on, et legendaarsed Sürjanimaa tshuudid puhast Tallinna Eesti keele murret kõneldid, nagu oleksid need tundmata Tshuudi keele sõnad umbkeelsete Novgorodi linna asunikku suus hallist muinasajast kuni legenda üleskirjutamiseni (ligi 1845. a.) muutumata kujul ligi 800—900 aastat alal püsinud, sest tshuudid kadusid ju peale võõraste asunikku sinna pesitamist varsti ära. Sellepärast on võimata, et need sõnad Halevski nurga rahva suus tarvitata olid.

Agaga, võiks ka küsida: Võib olla, elas seal maanurgas, kust legenda üles kirjutatud, milgi viisil vast sinna sattunud eestlasi kas väljasaadetu-

tena või jälle sattus neid tühjale maale mõninga väljarändamise teel? Vaevalt oleks see oletamine võimalik, sest siis ei oleks Strahov seda mitte nimetamata jätnud.

Legenda üleskirjutaja teatab Tshuudi rahva kohta järgmist: „Vanal ajal elanud Nikolski linna lähedal Rootsi rahvas, keda tol ajal Tshuudiks nimetati, nüüd aga suhknadeks“. Minu arust ei võinud legendas muust juttu olla kui ainult, et „vanal ajal elas Nikolski lähedal Tshuudi rahvas“; kõik muu, mis seal Rootsi rahvast ja suhknadest kõneldakse, on Strahov oma poolt juure lisanud. Rootsimaal valitsuse all ei ole kõne all olev maanurk iialgi olnud. Sõna „suhkna“ on niisama ebamäärane nagu tshuudki. Suhknadeks ei nimetata üksnes eestlasi, vaid ka soomlasi ja kõiki teisi Narva ja Peterburi ümber elutsevaid Soome tõugu rahvaid; niisamuti nimetatakse selle nimega väga tihti ka lätlasi ja isegi sakslasi, nagu ma Peterburi ümber olen kuulma juhtunud. Arusaamataks jääb siis, kudas need suhknade esivanemad Sürjanimaal mitte mõnda teist murret ei kõnelnud, vaid puhast Tallinna murret! Vaevalt võis 800—900 a. eest sellest murdest juttu olla sellel kujul, mida meie nüüd legendas leiduvate sõnade järele otsustades näeme, mis täiest uema aja keel on.

Peab arvama, et mitte need Eesti keelt ei mõistnud, kelle suust legenda üles kirjutati, vaid see, kes kirjutas, nii hästi-halvasti kui ta seda mõistis. Ta pidi pealegi teadma, et tshuudideks ka eestlasi nimetatakse. Sellest tegi tema siis järelduse, et need legendaarsed tshuudid, kes Novgorodi linna asunikudele peale tungisid, nende tshuudidega, keda tema kõige enam tundis ja kelle keelt tema enam-vähem mõistis, sarnased pidid olema. Et aga kogu muinasjutt vanast hallist ajast pärit (sest ajast kui novgorodlased juba Greeka usku olid), siis pidid loogikaliselt need Sürjanimaa tshuudid eestlaste esivanemad olema, sest legenda üleskirjutaja nägi selgesti, et ühtegi tshuudi tema ajal seal ei elanud. Et oma luulelendu tõenäolisemaks teha, pani üleskirjutaja oma muinasjutul, seletused juure ja suuremaks tõenduseks ka veel mõned Eesti keeli sõnad sisse. Võib olla, et osa Sürjani keele sõnu, mida üleskirjutaja tihti kuulis, temale tõesti mitmes tükis Eesti keelt meele tuletasid. Sellepärast siis kirjutaski Strahov oma käsikirjas, et veel nüüdki (s. o. 70—80 a. tagasi) võivat Halevski nurga rahva suust neid sõnu sõimusõnade näol kuulda, mida legendaarsed tshuudid võitluse ajal olevat tarvitanud: kurat-siga, koera-liha!

Peale selle teeb legenda üleskirjutaja katset kohanimesid temale tuntud Tshuudi keele abil ära seletada. Nimelt leiab ta, et jõe nimes „Molokovitsa“ sõna Moloko (nüi on Vene keeli piima nimi) kõlab, ja ütleb, et enne on tshuud seda jõe Piimaks nimetanud. Muinasjutu üleskirjutaja ei ütle mitte, et kohalik rahvas Molokovitsa jõe Piimaks ehk Piima jõeks on nimetanud, vaid et tshuudid vanal ajal seda nii olevat nimetanud. Seda nime ei ole küll ükski kohalikkudest elanikkudest kuulnud, aga Strahov teab seda, sest ta teab, kuidas Tshuudi keeli piim on.

Vene element, kui uuesti asuvad võõral maal, tõlgib ju tihti ümber võõrad arusaamata kohanimed — ja miks ei võinud siis legenda üleskirjutaja mõtte peale tulla, et jõe nimi, mille kõlas nii selgesti „moloko“ kuulda, Tshuudi keelest Vene keele on tõlgitud. Aga üleskirjutaja teadis, mis Tshuudi keeli „moloko“ on, ja ütles siis oma oletuse välja, et „tshuudid nimetasid vanasti seda jõge Piim“ ehk umbes Piima jõgi. Sürjani keeli ei oleks nimetatud jõgi küll piima moodi kõlanud, vaid Jelva, misnimeline jõgi seal ka tõesti olemas on.

Kuues eestikõlaline sõna, mis legendas leida, on kogu selle maanurga nimi, kus ülevalpool-nimetatud kogudused asuvad, s. o. Halaga. Legenda üleskirjutaja ütleb, et see on Tshuudi keele sõna ja tähendab häält ehk võitlust (чудинское слово, означающее звуку, сражение). Teiste sõnadega: tshuudid tormasid nõrkadele novgorodlastele kallale ja hüüdsid suure häälega (Halaga): „kurat-siga, koera-liha!“ See oléks umbes nii, nagu üks Galli suguharu 102. a. roomlastele kallale tungis sõjakisaga: „Ambrones!“ Ehk jälle tahavad legenda üleskirjutajal Eesti „sõimusõnad“ umbes sedasama tähendada, mis limigantide sõjahüüd, kes keisri Konstantsi ajal 359. a. Doonau ääres oma vaenlasele kallale tungisid hirmsa kisaga: „Marha!“, s. o. murra! tapa! Nii seob siis muinasjutu üleskirjutaja kaks mõistet, mis tal sugulased näivad olevat, hääle ja võitluse ühte; ergo: kohanimi Halaga pole muud kui häälega! Niiviisi kohanimesid seletada on nii lapsik, et sellest pikemalt ei ole tarvis kõnelda. Kõik see näitab, et muinasjutu üleskirjutajal leidlikkusest puudu ei olnud: ta sai kord mõtte pähe, et see tshuud, keda tema tundis, vist ka küll Sürjanimaal asunud pidi olema, ja muinasjutulisesse lõimesse kodus ta oma poolt luulelisi tõendusekirju juure, nagu ülevalpool juba nimetatud. Omalt poolt sitas kaasa ka see asjaolu, et Sürjani keeles mitmedki sõnad kuuldusid, mis Strahovile kudagi moodi Eesti keelt meele tuletasid. Peale selle on veel mitmed kohanimed mõlemas keeles oma kõla poolest enam-vähem ühelaadilised, näit.: Sürjani Jelva, Sinva ja teiselt poolt Narva ja m. Legenda üleskirjutaja teadis, et kui midagi juua kästi, et siis „joo“ ehk „juu!“ üteldi. See kõlab ka Sürjani keeles juu! Ja veel teisi sõnu.

Kui kõik ühekõlalised sõnad, kohanimed ning muinasjutulise Tshuudi rahva legendad kokku võtta, siis pidi ka Strahov uskuma hakkama, et need tshuudid, keda tema tundis (eestlased), selle muinasjutulise tshuudiga üks ja seesama rahvas on. Viimane asjaolu, s. o. uskumahakkamine, vabandab teda ka mitmeti, kui ta selle ühtluse otsimisel mitte luulest ja vabast mõtteleonnust süüta ei jää. Is. Kitshin, kes jutu Strahovi käsikirja järele üles kirjutas, arvas küll tundmata keele sõnu nähes, et need tõesti Tshuudi keele omad võisid olla. Aga kuigi oletada, et Kitshin Sürjani keelt tundis ja Strahovi üleskirjutatud legendast tundmata sõnu leidis, siis võis ta neid vanadeks sõnakujudeks pidada, mis nüüdses Vene keelega segatud Sürjani keeles unustusesse on jäänud. Vanades Sürjani keele üleskirjutustes leidub sõnu, mida paremad Sürjani keele tundjad

täielikult ära pole suutnud seletada, pealegi on Sürjani keeles mõned rahva salmikud, mille keel nii imelik on, et seda kudagi ära ei saa seletada. Kuna is. Kitshinil Strahovi käsikirja tarvitades põhjust ei olnud arvustavast seisukohast viimase peale vaadata, siis viis ta legenda sisu seal seisvate sõnakujudega kokkukõlasse, tundmata sõnu legendaarse Tshuudi keele omadeks pidades.

Kes oli siis see väljateeninud soldat Strahov ise, kes legenda üles kirjutas? Vene nimi võib kas setukestel, venelastel või mõnel neist Soome tõugu rahva-salkkondadest olla, kes Peterburi ümber või sealt kuni Narvani ulatavad. Oleks Strahov setukene olnud, siis leiaksime tema käsikirjast Lõuna-Eesti murde sõnu (tsiga, peni...), niisamuti, kui ta vadjalane, Narva nevak või muu oleks olnud, oleks ta oma murde sõnu tarvitanud. Strahov toob aga meile Tshuudi keele tunnistajana Tallinna murde sõnu. Sellest võiks ehk järeldada, et Strahov kas Peipsi ranna või Narva linna venelane oli, ehk kõige vähemalt pidi ta kauemat aega Tallinna murret rääkiva Eesti rahvaga kokku puutunud olema. Et Strahov Eesti keelt põhjalikumalt ei tunnud, tohiks ehk see näidata, et ta neile sõnadele, mis Vene keeli „городокъ“ ja „городище“ kõlavad, oma „tshuudikeelelist“ vastet ei leia, vaid ütleb, et pärisrahvas, s. o. tshuudid nimetanud ka „gorodok“ ja „gorodistsh“. Oleks Strahovi Tshuudi keele leksikaalne sõnatagavara suurem olnud, siis oleks oodata võinud, et ta vähemalt katses oleks teinud ülevalnimetatud sõnade ja mõne Eesti keele sõna vahel kõlalist ühtlust leida, sest ta leiab kõlalise ühtluse isegi niisuguste sõnade vahel, nagu H a l a g a kohanimes ja h ä ä l e komitatii-vikaasuse h ä ä l e g a vahel!

Lõpuks võiks nimetada, et kuigi kuus sõna, mis Strahovi üleskirjutatud legendas leida, mitte m u i s t s e Tshuudi rahva omad ei ole, siiski on nad Eesti sõnad, mis ümberkaudu saja aasta eest on kuulnud ja 72 aasta eest kirja pandud.

Joh. Koel-Eestivend.

Üleskutse võistlusele.

Eesti Tarvitajate-ühisuste Liit määras 1000 marka auhindadeks (500 m. I, 300 m. II ja 200 m. III auhinnaks) kõige parema kirjatöö eest, mis lendlehe kujul laialisematele hulkadele võimalikult näitlikult ja mõjuvalt tarvitajate- ja majanduseühisuste ülesandeid ning kasu selgitab ja mida ühisused selleks võiksid laiali laotada, et ühistegelisel mõtet õhutada, uusi liikmeid juure võita ja neid ühistegelisel kasvatada.

Võistluse tingimised on järgmised:

1) Kirjatöö tuleb kõige hiljemalt 31. detsembriks s. a.¹⁾ Ühistege-

1) Mitmelt poolt tulnud sooviavalduste peale ja praeguste läbikäimise raskuste mõjul on auhinnamõistmiste-komisjon tarvilise leidnud varemini väljakuulutatud tähtaega 15. oktoobrist s. a. kahe ja poole kuu võrra pikendada. Seega võib kirjatöid kuni 1. jaan. 1919 sisse saata.

vuse-büroole Tallinna, Eesti panga ruumidesse (S. Karja uul. nr. 23), sisse saata või ära anda mõne varjunime või märgusõna all.

2) Teade autori nime ja elukohaga peab kinnises, pitseeritud kirjas kaasa lisatud olema, eelpool-nimetatud märgusõna ehk varjunimega ümbrikul.

3) Kirjatöö peab umbes 8 lehekülge „Ühistegevuselehe“ kaustas suur olema. Kirjatöö pealkirja valik jääb autori hooleks, kusjuures lühendus ja tabav pealkiri auhinnamõistmisel kaasa kaalub.

4) Tallinna Ühistegevuse Edendamise Seltsil on eesõigus auhinna-võistlusele saadetud töid omale kirjastamiseks omandada.

5) Kirjatööd, mis § 1. ja 2. nimetatud tingimisi ei täida, jäetakse tähele panemata.

6) Auhinnamõistmise - komisjoni liikmeteks on: R. Paabo, A. Hanko, J. Nichtig, K. Unt ja J. Jakobson.

7) Võistluse tagajärgedest antakse kahe kuu jooksul peale pt. 1. nimetatud tähtaega avalikult teada. Peale selle teadustatakse mõistetud auhindadest auhinna saajatele. Otsekohe peale seda makstakse ka auhinnad välja.

8) Sisseantud kirjatöid võivad autorid Ühistegevuse-büroost isiklikult kätte saada, või need saadetakse postiga tagasi, kui autor seda soovib.

9) Kirjatööd, mis isiklikult ei ole ära viidud ehk mida ka adressi puudusel võimalik ei ole olnud tagasi saata, hoitakse aasta jooksul peale auhindade väljakuulutamist alal.

Auhinnamõistmise-komisjon.

Toimetusele saadetud kirjandus.

A. H. Tammsaare. Kärbes. Tallinnas 1917, kirjastusühisus „Maa.“ 184 lhk. Hind 3.50 kop.

August Gailit. Saatana karussell. Kirjanikkude ühingu „Siuru“ kirjastus Tallinnas MCMXVII. 126 lhk. Hind 3 r. 75 kop.

Henrik Visnapuu. Amores. Kirjanikkude ühingu „Siuru“ kirjastus Tallinnas 1917. a. 78 lhk. Hind 3 r. 75 kop.

Eesti Tehnika Selts Petrogradis. Põhjuskiri. V. Ehrenpreis'i trükk, Tallinnas. Eesti ja Vene keeli. 16 lhk. Kaasas: Eesti Tehnika Seltsi Ehitusettevõtete Osakonna ülesanded (Eesti ja Vene keeli), 8 lhk.

Kodune arstimise õpetus. Juhatus haiguste äratundmiseks ja arstimiseks. Kaanel: Kodu arst. Koduste rohtudega. Kokku seadnud J. W. J. Ploompuu kirjastuseladu (ilnumiseaasta teatamata). 264+VIII lhk. Hind 4 rbl.

Hirmu ja õuduse jutud IX. Edgar Allan Poe Vallitud novellid I. Inglis keelest tõlkind Joh. Aavik. Kirjastus „Istandik“ Tartus, 1917. 72 lhk. Hind 1 rbl. 70 kop.

Ed. Laaman. Maaküsimus ja maauenduskavatsused. Eestimaa Kooliõpetajate Seltsi kirjastus 1917. 104 lhk. Hind 175 kop.

- Suured revolutsioonid 1649—1789—1905—1917. K. Kautsky: Vana ja uus revolutsioon; H. Schulz: Inglise revolutsiooni saatuslikud silmapilgud; Franz Mehring: Prantsuse revolutsioon; Roosa Luxemburg: Vene revolutsioon; H. Pöögelmann: Maailma ajaloo murdepunktil. Sotsiaaldemokraatiline raamatukogu „Edasi“, J. Lillienbachi toimetusel Tallinnas, 1917. 30 lhk. Hind 35 kop.
- J. B. Marhlevsky. Mis on majandusteadus ja mida õpetab? Vene keelest. Sotsiaaldemokraatiline raamatukogu „Edasi“ J. Lillienbachi toimetusel Tallinnas, 1917. 32 lhk.
- M. Watin. Mitte politsei, vaid kõige rahva miilits. Vene keelest. S.-d. raamatukogu „Edasi“ Tallinnas, 1917. 8 lhk. Hind 10 kop.
- H. Pöögelmann. Asutav kogu ja rahvavalitsus. „Edasi“ raamatukogu Tallinnas, 1917. 32 lhk. Hind 30 kop.
- K. Marx ja F. Engels. Kommunistlike partei manifest. Eesti keele H. Pöögelmann. „Edasi“ raamatukogu Tallinnas, 1917. 38 lhk.
- B. G. Danski. Üleüldine valimiseõigus. Rahvavalitsus ja esituskonnad. „Mõtte“ kirjastus Tallinnas, 1917. 12 lhk. 10 kop.
- J. Jalanski. Meie püüded. Vene keelest. S.-d. raamatukogu „Edasi“ Tallinnas, 1917. 8 lhk. Hind 10 kop.
- A. Kollontai. Kes on sotsiaaldemokraadid ja mis nad tahavad? „Mõtte“ Tallinnas, 1917. 16 lhk.
- K. Maatamees. Maa rahva kätte. Äratrükk „Kürest.“ „Mõtte“ Tallinnas, 1917. 16 lhk. 10 kop.
- S. Liilina. Linnavolinikud. „Mõtte“ kirjastus Tallinnas, 1917. 12 lhk. Hind 10 kop.
- E. Pimenova. Alaline sõjavägi ja rahvamiilits. „Mõtte“ kirjastus Tallinnas, 1917. 8 lhk.
- Pedro Mari. Hispaania kirjaniku Arturo Campioni jutustus Hispaania-Prantsuse sõjast. Eesti keele tõlkinud K. Rumor. „Üleüldine raamatukogu.“ Laotud 1914, trükitud 1917. 48 lhk.
- Ämblikud ja kärbsed. W. Liebknecht. „Tapperi“ raamatukogu nr. 1. Tallinnas, 1917. 16 lhk. Hind 10 kop.
- Vanajumala käärkambris. H. Rooskaja legenda. Masiinalaulud. Allegooria. „Tapperi“ raamatukogu nr. 2. Tallinnas 1917. 16 lhk. Hind 10 kop.
- Meelespidamiseks soldatitele. L. Tolstoi. „Tapperi“ raamatukogu nr. 3. Tallinnas 1917. 16 lhk. Hind 10 kop.
- „Paamjat Aasowa“ vabadusevõitlejad. Revolutsioonikatse Papinildu lahes ja Tallinna sadamas juulis 1906. Madruse J. A. Schabalin'i kirjeldus. „Tapperi“ raamatukogu nr. 4. Tallinnas 1917. 16 lhk. Hind 10 kop.
- Tumedatel tundidel. H. Pöögelmann. „Tapperi“ raamatukogu nr. 5. Tallinnas 1917. 16 lhk. Hind 10 kop.
- Veste Eesti kodanlusest, kuidas ta võimule pääsis ja mis pärast seda sündis. Spartaklane. „Tapri“ raamatukogu nr. 6. Tallinnas 1917. 16 lhk. Hind 10 kop.
- Guy de Maupassant. Püha Antonius. Tõlk. Otto Treu „Tapri“ raamatukogu nr. 7. Tallinnas 1917. 16 lhk. Hind 10 kop.

Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri

„Eesti Kirjandus“

jätkab 1918. a. oma ilmumist senisel kujul, J. W. Weski tegeval toimetusel.

Tellimisehind: 12 rubla aastas.

„Eesti Kirjanduse“ seniseid aastakäikusid, peale I (1906), III (1908) ja XI (1916) on toimetusel veel tagavaral. Nende hinnad:

II aastakäik (1907) 60 kop.
IV—X „ (1909—1915) à 5 rbl.
XII „ (1917) 8 rbl.

Oma kirjastuseladust soovitame järgmisi raamatuid:

Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus. 2 jaos. Hind 8 rbl.

Jakob Tamme Lugulaulud. Hind 2 rbl.

Mitte väes, vaid tões. Valitud kogu L. Tolstoi juttusid, tõlkinud K. Leetberg. Hind 3 rbl.

V. Ridala, Anna Haava 50-aastase sünnipäeva puhul. Hind 90 kop.

Dr. Mihkel Weske 25. surmapäeva mälestuseks. Hind 90 k.

Joh. Aavik, -line ja -lik lõpulised omadussõnad. H. 80 k.

Joh. Aavik, Nominatiivsed liitumised. Hind 60 kop.

J. Jõgever, Käänamise ja pööramise tabelid Eesti kirjakeeles. Hind 1 rbl.

Matemaatika sõnastik. Teine täiendatud trükk. Hind 60 k.

Keemia sõnastik. Hind 60 kop.

Maadeteaduse sõnastik. Hind 60 kop.

Tellimiseadress: Tartu, Eesti Kirjanduse Selts. Saksa keeli: Dorpat, Estnische Literarische Gesellschaft. Seltsamal adressil tuleb ka seltsi liikmemaksu õiendada. Liikmemaksu suurus 1918. a. 5 rbl., eluaegne (ühekordne) liikmemaks 75 rbl.

Hinnad on vanas tsaarirahas arvatud.

Eesti Kirjanduse Selts.

Vastutav toimetaja ja väljaandja **J. W. Weski.**

„Postimehe“ trükk, Tartus.